

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
HALI, KİLİM VE ESKİ KUMAŞ DESENLERİ ANASANAT DALI

İLKÖĞRETİM İKİNCİ KADEME GÖRSEL SANATLAR
DERSİ MÜFREDATINDA GELENEKSEL
TÜRK SANATLARININ YERİ
ZEYNEP MUSTAFA KEMER ORTAOKULU ÖRNEĞİ

TUĞBA EZGİ TÖRE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Zülbiye SEVGİLİ POLAT

ANTALYA- 2022

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
HALI, KİLİM VE ESKİ KUMAŞ DESENLERİ ANASANAT DALI

İLKÖĞRETİM İKİNCİ KADEME GÖRSEL SANATLAR
DERSİ MÜFREDATINDA GELENEKSEL
TÜRK SANATLARININ YERİ
ZEYNEP MUSTAFA KEMER ORTAOKULU ÖRNEĞİ

TUĞBA EZGİ TÖRE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Zülbiye SEVGİLİ POLAT

ANTALYA - 2022

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
Güzel Sanatlar Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

...../...../ 2022

Tuğba Ezgi TÖRE

İmzası

T. C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
Güzel Sanatlar Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Tuğba Ezgi TÖRE tarafından hazırlanan “İlköğretim İkinci Kademe Görsel Sanatlar Dersi Müfredatında Geleneksel Türk Sanatlarının Yeri Zeynep Mustafa Kemer Ortaokulu Örneği” başlıklı bu çalışma/..... tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvanı, Adı Soyadı

Başkan

İmza

Unvanı, Adı Soyadı

Üye

İmza

Unvanı, Adı Soyadı

Üye

İmza

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Her ulus kendisine özgü değerleri, inanışları, kültürü ile evrensel bütünlüğün bir parçasıdır. Bu durum insanların yaşadığı dünyaya kendini ait hissetmesini sağlar. Her bir toplumun ayrı bir rengi temsil ettiği düşünülürse bu bütünlük içindeki zenginliği yaşatmak o renklerin içinde kendisine ait olanı görmek topluma mutluluk getirir. Bu sebeptendir ki, ulusal kimliğe sahip çıkmak için öz rengi, değerleri korumak, geleneksel sanatların ülkemizin genç nesillerine aktarmak ancak sanat eğitimi ile gerçekleşebilmektedir.

Geleneksel Türk el sanatları, tarihi, kültürü, türleri ile birlikte öz benliğini kaybetmeden çağdaş yöntem-teknikler ile genç nesillere aktarılabilmesi için araştırılması gerekmektedir. Bu düşünce ile ilk öğretim ikinci kademedeki görsel sanatlar dersi içinde geleneksel Türk el sanatlarının öğretilmesini inceleyip, araştırdık. Bu araştırma süresince konu ile ilgili yazılı kaynaklar inceleyip Antalya ili Korkuteli ilçesinde Zeynep-Mustafa Kemer Ortaokulu görsel sanatlar dersi atölye ortamında gözlem yapılmıştır.

Araştırmanın hazırlanmasında hiçbir yardımı esirgemeyen sevgili aileme ve eşime, öğretmenlik mesleğime bakış açımı değiştiren sevgili oğlum Göktuğ'a, değerli hocam Doç.Dr. Ömer ZAIMOĞLU ve araştırmayı yapmamda beni yönlendiren, önerileri ile destekleyen her aşamada yol gösteren değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Zülbiye SEVGİLİ POLAT'a teşekkür ederim.

Tuğba Ezgi TÖRE

Antalya, 2022

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
Güzel Sanatlar Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Tuğba Ezgi TÖRE
	Numarası	202053005005
	Anasanat	Halı, Kilim ve Eski Kumaş Desenleri Anasanat Dalı
	Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Zülbiye SEVGİLİ POLAT
Tezin Adı		İlköğretim İkinci Kademe Görsel Sanatlar Dersi Müfredatında Geleneksel Türk Sanatlarının Yeri Zeynep Mustafa Kemer Ortaokulu Örneği

ÖZ

İnsanoğlu geçmişten günümüze kendine özgü el sanatlarını ve kültürlerini beraberinde taşımıştır. Bir kültür unsuru olan el sanatları o toplumun zekasını ve yaşam seviyesinin bir göstergesi olmuştur. Kuşaktan kuşağa aktarılan ve önemli bir değer olan el sanatları geçmişle gelecek arasında köprü kuracak ve bunu milli değerlerini kültürünü kaybetmeden yapacak gençler yetiştirmek misyonu önem taşımaktadır. Günümüz dünyasında hızlı gelişen teknoloji ve buna aynı hızla ayak uyduran nesil geçtiğimiz eğitim öğretim yılının uzaktan eğitim yöntemi ile yürütülmesi sebebiyle ilk öğretim ikinci kademe yaş grubu öğrencilerin maalesef dijital bağımlılıklarını arttırdığı gözlemlenmiştir. Teknoloji ve dijital dünyanın yararları göz ardı edilmeksizin yanında getirdiği olumsuz durumları yok saymak mümkün değildir. Bu olumsuz durumlar gençlerin duygu ifadelerinde, el becerilerinde, iletişim becerilerinde ve üretme- bir ürün ortaya koyma noktasında yetersiz kaldıklarını açıkça göstermektedir. Sağlıklı bir birey yetişirken nitelikli ve zengin uyaranlara maruz kalması ayrıca bu uyaran zenginliği içinde hem bireysel başarı hem de takım içerisinde başarılı ve uyumlu olması kabul görmektedir. Yaş grubunun gereği oldukça aktif oldukları dönemde sanatsal etkinliklerin çokluğu ve çeşitliliği çocuğun ruhsal ve bedensel olarak pozitif yönde destekleyeceği ön

görülmektedir. Sanat eğitimiyle amaçlanan üretken, kendine güvenen, kültürüne önem veren ve devamını sağlayacak bireyler yetiştirmektir.

Bu bağlamda geleneksel Türk sanatları ülkemizin geleceği için eğitimdeki önemi üzerinde durulması gereken bir konudur. Bu araştırmada ilköğretim ikinci kademedeki görsel sanatlar dersinde geleneksel el sanatlarının öğretimi ile ilgili eksiklikler ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Görsel sanatlar, müfredat, Geleneksel Türk El Sanatları, İlköğretim ikinci kademe

T.R.
AKDENİZ UNIVERSITY
Institute of Fine Arts

Student	Name Surname	Tuğba Ezgi TÖRE
	Number	202053005005
	Department	Carpet Rugs and Old Fabric Patterns
	Advisor	Dr. Lecturer Zülbiye SEVGİLİ POLAT
Thesis Name		Place of Traditional Turkish Arts in the Curriculum of Art Class at the Second Level of Primary Education The Sample of Zeynep Mustafa Kemer Secondary School

ABSTRACT

Mankind has brought along with his own handicrafts and cultures from past to present. As a culture factor, handicrafts Show the intelligence and living level of that community. Handicrafts, handed down from generation to generation and an important value, will build a bridge between past and future and it is important growing youth who will maket his bridge without losing national value and culture. the generation that keeps pace with the same speed of developing technology in today's World, it has been observed that the digital addiction of the distance learning of the last last education year. It is impossible to ignore the adverse situations of technology and digital World without ignoring the benefits of it. Because of these adverse situations it is shown clearly that youth are insufficient in emotion skills, craftsmanship, communication skills and produring presenting a product.

While growing healthy individual being exposed to quality and rich stimuli it is accepted to be succesfull and compatible both individual and in a team. As per the age group, when they are quite active the multitude and variety of artistic activities support the child positively in both spiritual and physical way. The aim of art education is to grow individluals who are productive, confident and who give importance to culture and ensure the continuation.

In this context, tradional Turkish arts is an important subject that must be given importance in education for the future of our country. In this research the lack

of teaching traditional handicrafts at second primary education art classes is indicated.

Keywords: Curriculum, Visual Arts, Traditional Turkish Art, Traditional Turkish Handicrafts. Secondary School

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	i
YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU	ii
ÖNSÖZ	iii
ÖZ.....	iv
ABSTRACT.....	vi
TABLolar LİSTESİ	x
GÖRSELLER LİSTESİ.....	xi
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Kavramsal Çerçeve	3
1.1.1. Araştırma Evreni.....	3
1.1.2. Araştırma Evreni ve Örneklemi.....	3
1.1.3. Veri Toplama Teknikleri	3
2. BÖLÜM: GELENEKSEL TÜRK SANATLARI	5
2.1. Dokuma Sanatı	6
2.2. Hat Sanatı	8
2.3. Tezhip Sanatı.....	10
2.4. Minyatür Sanatı.....	13
2.5. Ebru Sanatı	17
2.6. Çini Sanatı.....	20
2.7. Cilt Sanatı.....	22
2.8. Ahşap Sanatı.....	24
2.9. Kumaş-İşleme Sanatı	25
3. BÖLÜM: GELENEKSEL TÜRK SANATLARI VE GÖRSEL SANATLAR EĞİTİMİ.....	27
3.1. Ülkemizde Sanat Eğitiminin Tarihsel Gelişimi	29
3.2. İlköğretim İkinci Kademe Görsel Sanatlar Dersi Müfredat Programında Geleneksel Türk Sanatları	35
3.2.1. İlk Öğretim İkinci Kademe Görsel Sanatlar Dersi Yıllık Planı İçerisinde Geleneksel Türk Sanatlarının Uygulama Biçimleri ve Örnekleri.....	35
3.2.2. Üstün Yetenekli Çocuklarda Zenginleştirilmiş Eğitim Programında Görsel Sanatlar Dersinde Geleneksel Türk Sanatları	42

3.2.3. Zeynep-Mustafa Kemer Ortaokulu Görsel Sanatlar Dersi Atölye	
Uygulama Örnekleri	44
3.2.3.1. 5.Sınıf Görsel Sanatlar Dersi Uygulamaları.....	44
3.2.3.2. 6.Sınıf Görsel Sanatlar Dersi Uygulamaları.....	48
3.2.3.3. 7.Sınıf Görsel Sanatlar Dersi Uygulamaları.....	53
3.2.3.4. 8.Sınıf Görsel Sanatlar Dersi Uygulamaları.....	56
3.2.4. Zeynep Mustafa Kemer Ortaokulu Sanat Projeleri.....	57
4. SONUÇ	60
4.1. Öneriler	62
KAYNAKÇA.....	63

TABLolar LİSTESİ

Tablo. 1: Geleneksel Türk sanatları dokuma sanatına punç çalışmasına ait kazanım-süreç şeması	36
Tablo. 2: Geleneksel Türk sanatları ebru sanatına ait kazanım-süreç şeması	37
Tablo. 3: Geleneksel Türk sanatları vitray sanatına ait kazanım-süreç şeması	39
Tablo. 4: Geleneksel Türk sanatları maden sanatına ait kazanım-süreç şeması.....	40
Tablo. 5: Geleneksel Türk sanatları dokuma sanatına ait kazanım-süreç şeması.....	41
Tablo. 6: Zenginleştirilme eğitim planı Geleneksel Türk Sanatlarına ait kazanım.....	43

GÖRSELLER LİSTESİ

Görsel. 1: Pazırık Halısı, (https://tr.wikipedia.org/wiki/Paz%C4%B1r%C4%B1k_hal%C4%B1s%C4%B1 , Erişim tarihi: 25.05.2021).....	7
Görsel. 2: (https://www.tahtapod.com/tarih/tuerkiye-selcuklu-devleti-nde-kumasin-farkli-kullanimina-dair , Erişim tarihi: 20.05.2021)	7
Görsel. 3: Mustafa Rakım Efendi, (Turkish Arts, s. 317).....	9
Görsel. 4: Mehmed Şevki Efendi'nin sülüs-nesih müfredat meşk kıtası (TSMK, Güzel Yazılar, nr. 190/1, https://islamansiklopedisi.org.tr/hattat , Erişim tarihi: 30.05.2021).....	9
Görsel. 5: (https://www.karinsanat.com/blog/icerik/tezhip-sanatinin-tarihsel-gelisimi-ve-kullanim-alanlari , Erişim tarihi: 01.06.2021)	11
Görsel. 6: 13. Yüzyıl, Anadolu Selçuklu Dönemi Tezhip Örneği (Ayyıldız, 2014, s. 26).....	12
Görsel. 7: 13. Yüzyıl , "Makasid' ül - Elhan" Topkapı Sarayı Milli Kütüphanesi R.1726, 1434-1435 Tarihli (Bırol, 2020, s. 63).	13
Görsel. 8: Varka ve Gülşah, Topkapı Sarayı Müzesi, Hazine.841,43b	15
Görsel. 9: Varka ve Gülşah (https://tr.wikipedia.org/wiki/Varka_ile_Gulshah ,. Erişim Tarihi:29.10.2022)	15
Görsel. 10: <i>Şehnâme-i Murad</i> adlı eserde Sultan III. Murad'ı Mudanya İskeleyi'nde tasvir eden bir resim (İÜ Ktp., FY, nr. 1404, vr. 7 ^a) (https://islamansiklopedisi.org.tr/minyatur erişim tarihi: 28.05.2021).....	17
Görsel. 11: 17.yüzyıl kaplan gözü ebrusu (Sönmez, 2007, s.99)	18
Görsel. 12: Mehmet Necmeddin Okyay (1883-1976) (https://islamansiklopedisi.org.tr/okyay-mehmed-necmeddin)	19
Görsel. 13: 20.Yüzyıl "Necmeddin Okyay" Eseri Özel Koleksiyon 1943 Tarihli (https://www.alifart.com/necmeddn-okyay-1883-1976-274638/).	20
Görsel. 14: Kubadabad büyük sarayı duvar çinileri (http://www.habitat.org.tr/insanyerlesimleri/restorasyon/564-kubadabad-sarayi-cinileri.html , Erişim tarihi: 20.08.2021)	21
Görsel. 15: Lake cilt örneği (Atasoy, 2012, s.214).....	23
Görsel. 16: 16.Yüzyıl, "Kırk Hadis" Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi EH 2851 (Demiriz, 2019, s. 50-51).....	24
Görsel. 17: Ahşap kapı kanatları 14. Yüzyıl (Turkish Arts, s.39)	25

Görsel. 18: 18.-19. Yüzyıl nakışlı masa örtüsü (Turkish Arts, s.174)	26
Görsel. 19: 16.yüzyıl çatma yastık yüzü (https://tekstilbilgi.net/wp-content/uploads/2017/11/16-yy-catma-yastik-yuzu.jpg , erişim tarihi: 20.05.2021)..	26
Görsel. 20: Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi (https://cdn-acikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/19_20_guz/erken_cocukluk_egitimine_giris/3/index.html , Erişim tarihi: 01.06.2021)	28
Görsel. 21: Osman Hamdi Bey	31
Görsel. 22: Sanayi-i Nefise Mektebi, Sanayi-i Nefise Mektebi (şimdiki İstanbul Arkeoloji Müzesi'nin ana giriş kapısının karşısındaki ilk binası, günümüzde Eski Şark Eserleri Müzesi) (https://tr.wikipedia.org/wiki/San%C3%A2yi-i_Nef%C3%AEse_Mektebi , Erişim tarihi: 17.07.2022)	31
Görsel. 23: Gazi Eğitim Enstitüsü Binası (https://en.wikipedia.org/wiki/Gazi_E%C4%9Fitim_Enstit%C3%BCs%C3%BC#/media/File:Gazi_Institute_of_Education,_1930s_(16879009857).jpg , Erişim tarihi: 18.07.2022 saat: 09.00).....	32
Görsel. 24: Antalya Korkuteli Zeynep- Mustafa Kemer Ortaokulu 5. Sınıf görsel sanatlar dersi yıllık planı.....	35
Görsel. 25: 5.sınıf dokuma sanatı punç çalışması örneği (Töre, 2022)	36
Görsel. 26: Antalya Korkuteli Zeynep- Mustafa Kemer Ortaokulu 6. Sınıf görsel sanatlar dersi yıllık planı.....	37
Görsel. 27: 6.sınıf Ebru sanatı çalışması (Töre, 2021)	38
Görsel. 28: Antalya Korkuteli Zeynep- Mustafa Kemer Ortaokulu 7. Sınıf görsel sanatlar dersi yıllık planı.....	38
Görsel. 29: 7.sınıf Vitray sanatı çalışması (Töre, 2021).....	39
Görsel. 30: 6. Sınıf alüminyum kabartma örneği (Töre, 2022)	40
Görsel. 31: 6. Sınıf Makrame çalışması (Töre, 2021)	41
Görsel. 32: 6. Sınıf Makrame çalışması (Töre, 2021)	42
Görsel. 33: 5.sınıf dokuma sanatı uygulama çalışması.....	44
Görsel. 34: 5.sınıf işleme sanatı çalışması (Töre, 2021).....	44
Görsel. 35: 5.sınıf işleme sanatı çalışması (Töre, 2021).....	45
Görsel. 36: 5. Sınıf öğrencileri İşleme sanatı örnekleri (Töre, 2019).....	45
Görsel. 37: 5. Sınıf İşleme sanatı çalışması (Töre, 2021).....	46
Görsel. 38: 5. Sınıf öğrencileri Mozaik sanatı örnekleri (Töre, 2022)	46
Görsel. 39: 5. Sınıf Maske boyama etkinliği (Töre, 2022)	47

Görsel. 40: 5. Sınıf Maske boyama etkinliği (Töre, 2022)	47
Görsel. 41: 6.sınıf İşleme sanatı çalışması (Töre, 2021).....	48
Görsel. 42: 6. Sınıf İşleme sanatı örneği (Töre, 2022)	48
Görsel. 43: 6.sınıf İşleme sanatı örneği (Töre, 2021)	49
Görsel. 44: 6. Sınıf İşleme sanatı örneği (Töre, 2021)	49
Görsel. 45: 6.sınıf Quilling çalışması (Töre, 2022)	50
Görsel. 46: 6.sınıf Quilling sanatı çalışması (Töre, 2019).....	50
Görsel. 47: 6.sınıf Quilling çalışması (Töre, 2022)	51
Görsel. 48: 6.sınıf Ebru sanatı çalışması (Töre, 2019)	51
Görsel. 49: 6.sınıf Ebru sanatı çalışması (Töre, 2019)	52
Görsel. 50: 6.Sınıf Çini Sanatı Çalışması (Töre, 2021)	52
Görsel. 51: 7.Sınıf İşleme sanatı örneği (Töre, 2022)	53
Görsel. 52: 7.Sınıf İşleme sanatı örneği (Töre, 2022)	53
Görsel. 53: 7.Sınıf İşleme sanatı örneği (Töre, 2021)	54
Görsel. 54: 7. Sınıf Mozaik sanatı çalışması (Töre, 2019)	54
Görsel. 55: 7.sınıf Vitray sanatı çalışmaları (Töre, 2021)	55
Görsel. 56: 7. Sınıf Makrame çalışması (Töre, 2022)	55
Görsel. 57: 8.Sınıf Filografi çalışması (Töre, 2022).....	56
Görsel. 58: 8.sınıf Filografi çalışması (Töre, 2022)	56
Görsel. 59: 8.Sınıf Filografi çalışması (Töre, 2022).....	57
Görsel. 60: Zeynep Mustafa Kemer Orta Okulu Geleneksel Türk Sanatları Çocuk Çalıştayı Tezhip Çalışması Örneği (Töre, 2019).....	57
Görsel. 61: ‘Doğada sanat’ projesi etkinliği (Töre, 2019).....	58
Görsel. 62: Zeynep Mustafa Kemer Orta Okulu Geleneksel Türk Sanatları Çocuk Çalıştayı Ebru Çalışması (Töre, 2021)	58
Görsel. 63: Zeynep Mustafa Kemer Orta Okulu Geleneksel Türk Sanatları Çocuk Çalıştayı Cam Sanatı Çalışması (Töre, 2021).....	59
Görsel. 64: Zeynep Mustafa Kemer Orta Okulu Geleneksel Türk Sanatları Çocuk Çalıştayı basit konservasyon Çalışması (Töre, 2021).....	59

1. GİRİŞ

“Batıda ve bizde sanat eğitimi öğretim izlencelerinde öteki dersler yanında bir konu alanı olarak farklı zamanlarda, farklı gerekçelerle yer almıştır. Bu gerekçelerin dayandırıldıkları temel görüş kimi zaman sanatın kendi değerleri, kimi zaman toplum ve toplumun gereksinimleri, kimi zaman da çocuk ve çocuğun gereksinimleri olmuştur.” (Kırıçoğlu, 2015, s. 9).

İnsanoğlu kendini ifade etmek için ilk çağlardan bu yana sanatın her türlü ifade ediş yolunu kullanmıştır. Doğadan, doğanın sağlamış olduğu imkân ve zorluklardan beslenerek geneli işleve yönelik çeşitli ürünler ortaya koymuştur.

“Çağımızın en temel ihtiyaçlarından birisi hiç kuşkusuz ki iletişimdir. Yetişkinler için hayatın olmazsa olmazlarından olan iletişim, kendisini dünyada kabul ettirme anlamında uğraş gösteren çocuk içinde bir o kadar özel ve önemlidir. Aslında iletişim ve sanat terimleri varoluşun temellerinin birer ana unsuru olarak birbirine paralel bir yörüngede, sürekli bir dayanışma ve etkileşim içerisinde bulunmuşlardır. İnsanlık tarihi kadar eski bir kronolojiye sahip olan sanat, güncel ve sonrasına mesaj vermek anlamında bireye yadsınamaz katkılar sağlamıştır.” (Yıldız, 2021)

Türkler tarih boyunca yaşadıkları döneme ışık tutmuşlardır. Yaşadıkları coğrafyalarda mutlaka iz bırakmayı başarmışlardır. Özellikle Uygurlar ve Selçuklular devirlerinde sanatsal anlamdaki ifadeler günümüze kadar ulaşmıştır. Yüzyılların birikimi olan geleneksel sanatlarımızı genç nesillere aktarmak eğitimcilerin vazifesidir.

İlerleyen dijital dünya ile unutulmaya yüz tutmuş geleneksel sanatlara sahip çıkılması, yaparak-yaşayarak öğrenme felsefesi ile gençlerimize aktarılmasını sağlayan çalışmalar yapmak mümkündür.

Bu çalışmada **“İlk Öğretim İkinci Kademe Görsel Sanatlar Dersi Müfredatında Geleneksel Türk Sanatlarının Yeri ve Korkuteli Zeynep Mustafa Kemer Ortaokulu Örneği”** araştırma konusu seçilerek yıllık plan içerisinde yer alan geleneksel Türk sanatlarına ait kazanımlar incelenmiş, kazanımlar doğrultusunda yapılan etkinlikler, öğretim yöntem ve teknikleri, atölye çalışmaları ve uygulama biçimleri incelenmiştir.

Tezin girişi ile başlayan birinci bölümde konunun önemi, araştırma sırasında başvurulan kaynak ve araştırmalar, kullanılan yöntem ve teknik hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise araştırma yapılırken kullanılan araştırma yöntemi, veri toplama tekniği ve kapsamı ile ilgili genel bilgi verilmiştir.

nc bölümde ise araştırmanın temeli müfredata konu olan ve olabilecek geleneksel Türk sanatları ile ilgili ayrı başlıklar altında bilgi verilmiştir. Dördüncü bölümde geleneksel Türk sanatları ve görsel sanatlar eğitimi, Türkiye Cumhuriyetinde sanat eğitimin tarihi, sanat eğitiminde eğitim ve ğretim yaklaşımları, üstün yetenekli çocuklarda sanat eğitimi ve görsel sanatlar dersi müfredatı içerisinde geleneksel Türk sanatlarına ait kazanımlar incelenmiş olup Geleneksel Türk el sanatlarının tüm dallarını yaratıcı düşünme becerisi ile yaparak-yaşayarak aktarmak, sevdirmek, müfredatta daha geniş yer vermek sanat eğitiminin görevi olup büyük önem taşıtmaktadır. Son bölümde ise değerlendirme ve sonuç başlığı altında bilgi verilmiştir. Sonuç olarak araştırmanın neticesinde ulaşılan sonuç ve konu ile ilgili oluşan kanaat ifade edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın nemi: Söz konusu çalışma, ilk ğretim ikinci kademe görsel sanatlar dersi müfredatı içinde geleneksel Türk el sanatları ile ilgili kazanımları ve derste ele alınış biçimlerini inceleyip, disiplinler arası farklı branşlarla bir araya gelerek iş birliği içinde uygulamalarla bu sanat dallarının zenginleştirilmiş öğrenme ortamı ile öğrenciye aktarılmasını amaçlamaktadır.

Araştırmanın katkısı ve önemi: Çalışmanın alana katkısı; Geleneksel Türk Sanatlarını z benliğini koruyarak yeni nesillere tanıtıp uygulama biçimlerini ve öğrenme yöntemlerinin araştırılarak kayıt altına almaktır.

Araştırmanın Sınırlılıkları: Araştırma ilk ğretim ikinci kademe görsel sanatlar dersi 2021-2022 yıllık planı müfredatı içinde geleneksel Türk el sanatları ile sınırlandırılmıştır

1.1. Kavramsal Çerçeve

Araştırmanın kapsamında ilköğretim ikinci kademedeki verilen eğitimin içerisinde sanat eğitimi incelenmiş ve Türkiye Cumhuriyeti'nde geçmişten bugüne hangi aşamalardan geçtiği irdelenmiştir. Sanat derslerinin Eğitim programlarının ayrılmaz bir parçası olduğu, erken yaşlarda edinilen bilgi ve becerilerin daha kalıcı olduğu vurgulanmıştır. Bu bağlamda programda yer alan görsel sanatlar dersi müfredatında bulunan geleneksel Türk sanatlarına ait kazanımlar ve uygulamalar incelenmiştir.

1.1.1. Araştırma Evreni

Bu araştırmanın temel amacı doğrultusunda günümüz görsel sanatlar dersi müfredatı ve uygulanan yıllık plan ve içerisindeki geleneksel Türk sanatları kazanımları temel alınarak ilk öğretim ikinci kademedeki (5-6-7 ve 8. Sınıf) görsel sanatlar dersinde geleneksel Türk el sanatlarının müfredattaki yeri, bir eğitim-öğretim yılı içerisinde verilen kazanımları ve uygulama biçimlerini incelemek, el sanatlarımızın milli ve evrensel değerler içinde öğretilmesine destek olmak amaçlanmıştır. Araştırma sınırlılık olarak ilk öğretim ikinci kademe görsel sanatlar dersi müfredatı konu alınmış, araştırma yöntemi olarak gözlem ve literatür tarama kullanılmıştır.

1.1.2. Araştırma Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evreni Türkiye Cumhuriyeti ilk öğretim ikinci kademe görsel sanatlar dersi müfredatı içindeki kazanımlar incelenmiş; geleneksel Türk el sanatları ile ilgili kazanımlar ve uygulama yöntemleri gözlenerek nitel araştırma yöntemi izlenmiştir. Ulaşılan toplamda 3 kazanım ve içeriği araştırmada sunulmuştur. Günümüz çağdaş öğretim yöntemleri ile öğrenciye yaparak-yaşayarak deneyim kazandırmanın sonuçları gözlenerek değerlendirme yapılmıştır.

1.1.3. Veri Toplama Teknikleri

Araştırma betimsel yöntem ve içerik analizi yöntemi ile gerçekleştirilmiştir Akdeniz Üniversitesi kütüphanesinden, kitap, dergi, makalelerin yanı sıra internet veri tabanından verilere ulaşılmıştır. Veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından Antalya/Korkuteli Zeynep-Mustafa Kemer Ortaokulu görsel sanatlar dersi atölye

alışmaları ulaşılmıştır. Araştırma 2021-2022 görsel sanatlar dersi yıllık planları incelenmesi ile sınırlıdır. Hazırlanan veriler danışman onayına sunulmuştur, gerekli düzeltmeler yapılmıştır.

2. BÖLÜM: GELENEKSEL TÜRK SANATLARI

Binlerce yıldır birçok medeniyete kültür beşiği olan ülkemiz içinde kültürel miras olarak oldukça zengindir. Türklerin orta Asya'dan bu yana taşıdıkları el sanatları Anadolu medeniyetleri ile harmanlanmış gelenek-görenek olarak nesilden nesile aktarılmıştır. “Günümüzde hızla artan kültürel yozlaşma sonucu unutulmaya yüz tutan geleneksel sanatlarımız, özünde gitgide yitirilmektedir. Bu yitiriliş belki de yakın gelecekte büyük tarihi geçmişe sahip bir ulusun kimliğini de silecek, kimliksiz bir ulus haline gelmeye başlanacaktır.” (Say, 2002, s. 195-201).

Türkler, süsleme sanatlarında ileri bir seviyeye ulaşmış dünyadaki önemli uygarlıklardan biridir. Türklerin milli sanat kültürleri, Orta Asya'dan başlayarak, yakın doğuyu da içine alarak asırlardır Anadolu'da çok başarılı bir şekilde sürdürülmüştür.

Türk süslemeciliğinde kullanılan birçok bezeme desenin kökeni Uygur resimlerine dayanmaktadır. Ayrıca Türk süsleme sanatında, Hun ve Çin sanatının etkileri de çok fazla görülür.

Yakın Doğuda varlıklarını sürdürmüş olan pek çok toplumun kültürleri, dinleri ve sanat anlayışları da bu süreçte etkili olmuştur. Başta XI. ve XII. yy. İran Selçuklarının kendilerine öz kavramları, İlhanlıların parlak ve atak sanat buluşları, Timurluların ince ve zarif sanat görüşleri Memlûklülerin, Cezayirliilerin, Muzafferilerin, Akkoyunlu ve Karakoyunlu Türkmenlerin ve nihayet Safavilerin süsleme sanatlarında gösterdikleri başarılı buluşlar Türklerin süsleme sanatlarındaki başarılarını etkileyen unsurlardandır. (Aydoğmuş, 2007, s. 15-16).

Türklerin yaşadıkları topraklarda, kendilerinden önce hakimiyet sürdürmüş olan Hititlerin, Sümerlerin, Sasanilerin ve Bizans'ın sanat kavramları Türk süsleme sanatını da etkilemiştir.

İklim, doğa örtüsü, imparatorluğun o bölgeye verdiği değer ve ihtiyaçlar, yöresel etkiler bölgelerde kendilerine has üsluplar ve ekoller oluşturmuştur. Bağdat, Musul, Tebriz, Diyarbakır, Orta Anadolu, (Konya, Kayseri, Sivas) Amasya, İstanbul, Bursa, Edirne ekolleri kendilerine özgün özellikler taşıyan bezemelerle doludur (Aydoğmuş, 2007, s. 15-17).

Bu etkilerin yanı sıra, her dönemin kendine has farklı sanat anlayışı, dünyadaki ve ülkedeki siyasi olaylar, coğrafi keşifler ve yeni buluşlar, diğer ülkelerle özellikle

batı dünyası ile ilişkilerin çoğalmasi Türk süslemeciliğine yeni renkler, motifler, desenler kazandırmıştır.

“Bu toplulukların konuştukları dilden başlayan ve davranış farklılıklarına kadar ulaşan ulus oluşumu, onların sanatsal ürünlerinde de farklılıklara neden olmuştur. Bu farklılıklar aynı ulus içinde bile değişebileceği için, bu farklılaşmaların sanatsal ürünlerde gösterdiği değişimler incelemeye değerdir.” (Karpuz ve Gökay, 2021, s.297).

Toplumsal bir asimilasyon yaşamamak için, yaşadığımız çevredeki kültürel zenginliğin özünden ayrılmadan çağdaş yöntemlerle; geleneksel olan kültür, sanat, örf ve adetler aktarımı eğitimin temel prensipleri içinde aktarılmaktadır. Sanatta bu dinamikleri aktarabilecek en akılda kalıcı, en çok duyuya hitap ögedir.

2.1. Dokuma Sanatı

Dokumalar, insanoğlunun yaşamları boyunca hem süsleme hem de çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla hizmet etmiştir. Arkeolojik araştırmalar ilk insanların bitkisel lifleri kullanarak dokuma işlerini başlattıklarını göstermiştir. Türklerin asırlar boyu göçebe yaşam sürdükleri ve hayvancılıkla uğraştığı ve bu sebeple yetiştirdikleri hayvanların yünlerini kırarak daha sonra yün iplik haline getirerek çeşitli amaçlara hizmet eden dokumalar ürettiği görülmektedir. Türklerin dokuma tarihlerine bakınca keşfiyle dönüm noktası oluşturan Pazırık halısı önemli bir yer tutmaktadır. Pazırık halısının önemi dünyanın en eski düğümlü halısı oluşu ayrıca insan ve hayvan figürleri ile bitkisel ve geometrik şekiller kullanılmış olmasıdır.

Görsel. 1: Pazırık Halısı,
(https://tr.wikipedia.org/wiki/Paz%C4%B1r%C4%B1k_hal%C4%B1s%C4%B1, Erişim tarihi:
25.05.2021)

İnsanoğlunun temel ihtiyaçlarından olan giyinmek için ilk insanların deri parçalar kullanıldığı zamanla iklim şartlarına göre dokumaların bunların yerine geçtiği bilinmektedir. Zaman ilerledikçe ihtiyaçtan öte görsel estetik kaygılarla dokunmuş kumaşlara bakıldığında geleneksel anlamda incelersek Selçuklu dönemine ait kumaş örneği Lyon'da Musee Historique des Tissus'da bulunan aslan figürlü kumaştır.

Görsel. 2: (<https://www.tahtapod.com/tarih/tuerkiye-selcuklu-devleti-nde-kumasin-farkli-kullanimina-dair>, Erişim tarihi: 20.05.2021)

“İnsan avcılık ve toplayıcılığa dayalı bir yaşam sürdüğü Paleolitik ve Mezolitik dönemlerde örtünme gereksinimini büyük ölçüde hayvan derilerinden avladığı karşılıyordu. Tekstilin ortaya çıkması yalnız örtünme gereksinimine bağlanamaz. Zaman içinde değişen iklim koşulları insanları giyebilecekleri daha uygun giysi aramaya yönlendirmiştir. Ancak bunun için hammadde ve daha da önemlisi işleyecek teknoloji gerekiyordu. Dokuma kumaşların m.ö. 6500 yılında kullanıldığına dair arkeolojik buluntuların var olması iki iplik sistemi ile tekstil yüzeyi oluşturma yöntemi dokumacılığın günümüzden en az 8000 yıl öncede bilindiğini ortaya koymaktadır.” (Oyman, 2010, s.63-84)

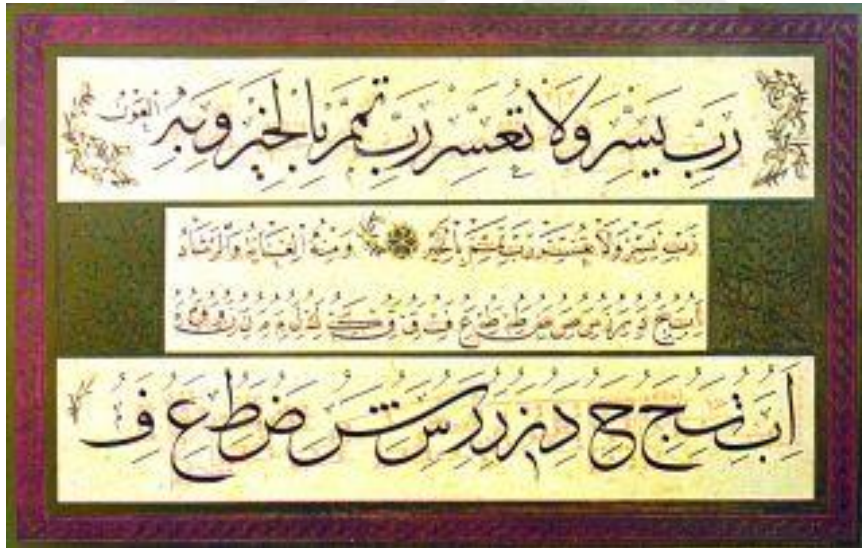
2.2. Hat Sanatı

Yazı, insanlar arasında ses unsuru olmadan iletişimi sağlayan işaretlerin tamamı olarak tanımlanabilir. Toplumların tarihini ve kültür mirasını ve kültür mirasını aktarımı yazı aracılığıyla olmaktadır. Tarihi insanoğlunun dünyada var olmaya çalışması ile neredeyse yaşıt olan yazı yüzyıllar içinde çok farklı formlara girmiş, başka başka boyutlar kazanmıştır. İnsanoğlu tarihin ilk çağlarından itibaren haberleşmek için kayalara oydukları figürler ve mağara resimleri kullanmış yaşadıkları zamandan bugüne geçmişi aydınlatmıştır. Sonraları bu figürler, mağara resimleri yani işaret-resim gelişerek Sümer çivi yazıları, Mezopotamya, Mısır hiyeroglifleri gibi sistemli yazıları meydana getirmiştir. “İslâmiyet’in doğuşu sırasında kullanılan Arap yazısı çok basit ve iptidai idi. Buna “Makılî” yazı denirdi. Ma’kilî yazı zamanla daha muntazam ve köşeli harflerle yazılmaya başlanmıştır ki bu yazıya ilk defa kullanılmaya başlandığı şehirden dolayı “Kûfî Yazı” denmiştir. İslâmiyet’in ilk devirlerinde parşomen (ceylan derisi) üzerine yazılan Kur’ân-ı Kerîmlerin hepsi Kûfî yazı ile yazılmışlardır” (Keleş, 2009, s. 5).

“Hazret-i Muhammet’ten, Kur-an’ı Kerim’in toplanmasından sonra, İslam dininin bilime verdiği özel önemin etkisiyle, çok sayıda kâtip yetişmiş, yazı da doğal olarak büyük aşamalar göstererek mimarlık, bezeme ve musiki gibi önemli bir sanat kolu olmuştur” (Sözen, 1998, s. 92).

Görsel. 3: Mustafa Rakım Efendi, (Turkish Arts, s. 317)

Görsel. 4: Mehmed Şevki Efendi'nin sülüs-nesih müfredat meşk kıtası (TSMK, Güzel Yazılar, nr. 190/1, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hattat>, Erişim tarihi: 30.05.2021)

Hüsn-i Hat Arapçada güzel yazı anlamına gelmektedir. İslam kültüründe belirli kurallar çerçevesi içerisinde güzel yazı yazma sanatı olarak tanımlayabiliriz. Hat sanatında köşeli yazılara kufi, yuvarlak yazılara ise sülüs ve nesih adını almaktadır. Bu sanat icra edilirken kullanılan malzemeler mürekkep, kalem ve kâğıttan ibarettir.

“Hattatlar malzemeye büyük ehemmiyet vermişlerdir. Bu konuda titiz davranmışlardır. Genellikle kullandıkları malzemeleri kendileri üretmişlerdir. Örneğin bin bir zorlukla “is mürekkebi” yapmışlardır. Kâğıtlarını olduğu gibi kullanmayıp boyamışlar, aharlamışlar ve mührelemişlerdir. Kamış kalemlerini doğadan çıktığı gibi kullanmayıp onu bir müddet güneşte, gübre içerisinde bekletmişler ve kalemin olgunlaşıp sertleşmesini sağlamışlardır” (Keleş, 2009, s.12). Ayrıca dini mimaride örneklerini bolca görmekteyiz.

2.3. Tezhip Sanatı

"Türk tezhip sanatını, altın kullanarak yapılan kitap süsleme sanatı" dır (Kurfeyz ve Sağlam, 2020, s.15).

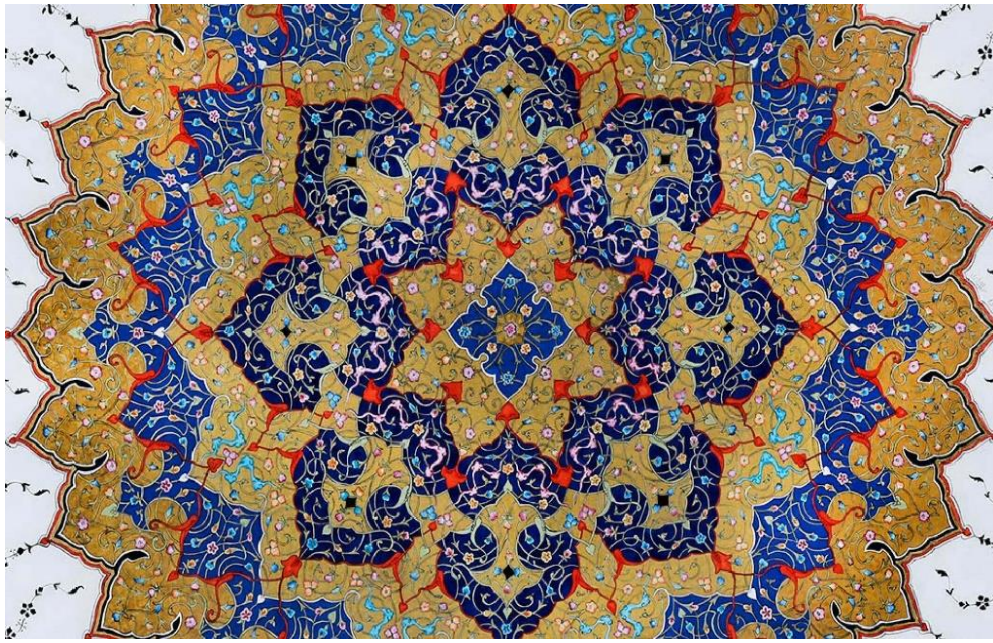
Türk tezhip sanatının ilk örneklerine Uygur yazmalarında rastlamaktayız. Dini ve felsefi konularda mani alfabesi ile yazılmış, kompozisyon içinde metinle beraber simgesel resimlerle birlikte bezemeler arasında basitleştirilmiş ağaç şekilleri, boşlukları dolduran çiçek motifleri, çiçek ve yapraklarla bezeli helezonlar yer alır. Bu motifler hatayi üslubunun öncülerindendir.

“Kelime anlamı altınlamak olan tezhip, altın ve muhtelif boyalarla kitap, murakka, levha gibi yazma eserlerde kullanılan bir tezyinat türüdür. Özellikle eski devirlerde özel koleksiyonlar için hazırlanan yazmalarda tezhibe çok önem verilmiştir” (Üstün, 1994, s.83).

Türk süsleme sanatlarının en önemli ögesi motiflerdir diyebiliriz. Bu süsleme sanatlarında görülen motiflerin zenginliğini geçmişi çok eskilere dayanan Türk kültürüne bağlayabiliriz. Buna kanıt olarak tarihte Uygurlara ait Bin Buda mağaralarından çıkan yüzlerce eser, bunca zengin sanatsal ögeye kaynak gösterilebilir. 10. ve 13. Yüzyıllar arasında Selçuklu devrinde kullanılan motifler hatai ve Rumilerdir. Bu motiflere 15. ve 16. Yüzyıllarda çintemaniler ve çin bulutları eklenmiştir. Yavuz Sultan Selim dönemine gelindiğinde ise klasik motiflerin yanına gül, nergis, karanfil, çiçek gibi motiflerde tezhip sanatında kullanılmaya başlanmıştır. Tezhip sanatı kültür-sanat bütünü bir parçası olarak yaşatılması ve aktarılması Türk kültür kimliği açısından önemlidir.

“İslâm dininde yaratıcının ifade ve temsil edilemezliğinin vurgulayıcısı olan hat sanatı, kelâmın görsel düzeyde algılanmasında, O’nun şanına yaraşır bir şekilde

aracılık ettiğinden ötürü yüzyıllar boyunca İslâm dünyasında tazimle icra edilen nesillerden nesillere aktarılan en temel İslâm sanatı olmuştur. Tezhip ise sanatkârın gönül pınarından süzülen renklerle, nihayesi düşünölemeyen varlığın kelimasını nihayesiz bir kompozisyonla insanlara aktarma ve O'nun kelimasını daha da ortaya serecek, bakan gözleri büyüleyecek, hat ile süslemeyi bütünleştirecek bir eser oluşturma gayesini taşımaktadır” (Yılmaz, Şimşek, 2019, s.622).

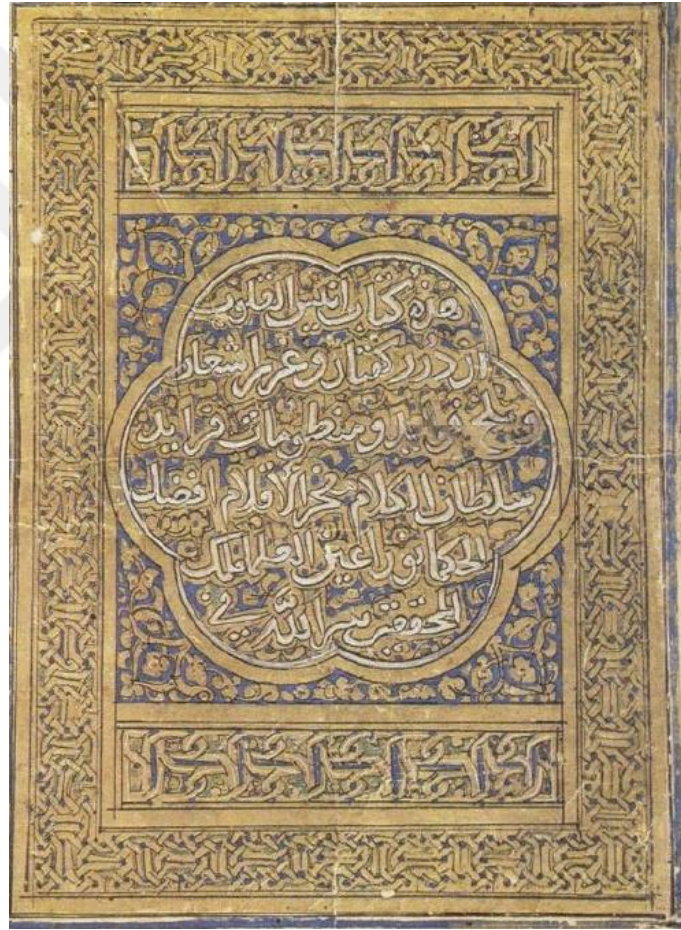
Görsel. 5: (<https://www.karinsanat.com/blog/icerik/tezhip-sanatinin-tarihsel-gelisimi-ve-kullanim-alanlari>, Erişim tarihi: 01.06.2021)

Karahanlılar ve Gazneliler' de bitkisel motifler ve hatayi tarzı süslemeler kullanmışlardır (Özkeçeciler vd., 2014, s. 36-39).

Büyük Selçuklu dönemi Kur' an ve ilmi kitaplarda süsleme örneklerine rastlanır. Bu dönemse ilk olarak, Kur' anda sûre başlığının ve herhangi bir satırın süslenmesi şeklindedir, sayfa kenarlarında gülçe ve güle rastlanmıştır (Özkeçeciler vd., 2014, s. 39).

Anadolu Selçukluların yazma eserlerindeki kompozisyonlarda atom çekirdeği, güneş ışınları, içiçe geçmiş gezegen yörüngelerini hatırlatan geometrik formlarla tasarlanan şemalar rumî ve bitkisel motiflerle doldurularak detaylandırılmıştır

(Özkeçeciler vd., 2014, s. 41). Bu dönem, tezhip eserlerinde hatayi ve penç'in dışında yarı üsluplaşmış gül, gonca gül, lale, karanfil, bahar dalı motiflerine de rastlanmıştır. " Bitkisel kompozisyonlarda doğada olduğu gibi, motiflerin dairesel hatlar üzerinde serbest olarak yerleştirildiği ve dalların rahat bir şekilde zeminde hareket ettiği görülmektedir. Bitkisel ve Rumî motifler, ayrı ayrı kendi hatları üzerinde bulunup, süsleme unsurunu meydana getirdikleri gibi, diğer bazı motiflerde kümeler halinde veya çeşitli formlar meydana getirerek kullanılmaktadır" (Bkz. Görsel 29) (Aydoğmuş, 2007, s. 72).

Görsel. 6: 13. Yüzyıl, Anadolu Selçuklu Dönemi Tezhip Örneği (Ayyıldız, 2014, s. 26)

Osmanlı sanatında tezhibin gelişimi diğer sanat dallarıyla paralellik gösterir. Osmanlı tezhip sanatı, beş dönem olarak incelenebilir.

- Beylikler Dönemi
- Fatih Dönemi

- Klasik Dönem
- Duraklama Dönemi
- Barok ve Rokoko Dönemi (Özkeçeciler vd., 2014, s. 44).

Beylikler döneminde, günümüze çok az eser ulaşmıştır. Bunlardan biri, 1434-1435 yılında Bursa'da Sultan II. Murad için yazılmış müzik kitabıdır, ilginç sayfa düzenleri ve zengin tezhibi ile dikkat çeker (Özkeçeciler vd., 2014, s. 44) (Görsel 30)

Görsel. 7: 13. Yüzyıl , "Makasid' ül - Elhan" Topkapı Sarayı Milli Kütüphanesi R.1726, 1434-1435 Tarihli (Birol, 2020, s. 63).

"Bursa Kur' anı' ı" ve " Divan- ı Ahmedî" adlı yazmalar tezhip süslemeleri ile bu dönemin önemli eserleri arasında yer alırlar (Özkeçeciler vd., 2014, s. 45).

Sanata ve bilime önem veren Fatih Sultan Mehmet (1451-1481) İstanbul' un fethinden sonra Topkapı Sarayı'nda bir nakkâşhane kurmuştur, saray nakkâşhanesinde çok sayıda eser ortaya çıkmış ve sanatçı yetişmiştir. Baba Nakkaş bu sanatçılardan biridir (Özkeçeciler vd., 2014, s. 45-46).

2.4. Minyatür Sanatı

“Uygur duvar resimlerinde rastlanan örnekler, bugüne kadar yapılan minyatür sanatının gelişimi konusundaki araştırmalarda, kaynak olarak gösterilmiştir. Türklerin geniş yığınlar halinde Müslümanlığı kabul etmelerinden sonra resim ve

heykel gibi oldukça sınırlı kalmış sanat dalları, yeni yorumlara kavuşarak gelmiştir.” (Sözen, 1998, s. 116)

" Latince " miniare" (kırmızıyla boyama) sözcüğünden kaynaklanan İtalyanca " miniatura" dan Fransızcaya oradan da Türkçeye girmiştir. Osmanlıcada minyatüre " nakış", ustasına da " nakkaş" denir. Minyatür, geniş anlamıyla el yazmalarına metni aydınlatmak amacıyla yerleştirilen açıklayıcı resimlerdir" (Kara, 2017, s. 233).

Türklerin minyatür sanatına ilişkin ilk örnekleri, 7. yy' da Uygurlar dönemine aittir, Uygur resminin etkisiyle başlayan Türk minyatür sanatı, 12.yy'dan 13.yy'la kadar Doğu resminde çok önemli bir yer edinmiştir (Şahin, 1999, s. 127-128).

Türk- İslâm resim sanatının en önemli eserleri ayrı ayrı üslupları olan Herat okulu, Tebriz okulu, Kazvin okulu, Şiraz okulu, Isfahan okulundan çıkmıştır ve bu eserler daha sonraki resim sanatının kurallarını ve yönünü belirlemesinde etkili olmuşlardır (Özkeçeci vd., 2014, s. 225).

Bu resimlerle figürlerin yalnız eni ve boyu vardır, derinliği yoktur. Minyatürlerde;

"Yöneticilerin hayatına dair her şey, dini temalar, aşk hikâyeleri, tarihi olaylar belgesel, didaktik bilimsel çalışmalar vb.(Bkz.Görsel48- 49-50) gibi her türlü konu işlenir, konular toplumların tercihlerine göre farklılıklar gösterir. Resimlerde en çarpıcı özellik kullanılan renklerdir. Canlı, pırıl pırıl renkler hiçbir gerçeklik kaygısı taşımadan kullanılır ve sanatçı özgürce mavi atlar, altın gökyüzü, gümüşten ırmaklar ve pembe dağlar boyar. Bu resimler dinamik bir yaşanmışlığı tabiatı kopya etmeden, yüzeysel ve dekoratif bir anlayışla ele alır.(Bkz.Görsel50) Konuları çizgisel bir ifade ve canlı renklerle çarpıcı bir biçimde anlatır. Sanatçılar atların yeleleri, figürlerin sakalları, kumaş ve halı desenleri gibi gerek gördükleri ayrıntıları en ince detayına kadar sabırla ve hassasiyetle işlemişlerdir. Konuyu en anlaşılır şekliyle resmetmede duvarlar sanatçı engel olmaz. Aynı kompozisyonda mekânların içi de dışı kadar açık olarak görülür. Bir av sahnesinde veya âşıkları buluştu bir sahnede, ana tema etrafında çok çeşitli konular resme yerleştirilir. Sanatçı hayret verici bir biçimde küçüçük bir kitap sayfası içine hayatın tüm yaşanmışlığını sığdırır. Resme bakan göz, her baktığında başka bir ayrıntıyı takılıp saatlerce hayranlıkla seyredebilir" (Özkeçeci vd., 2014, s. 225).

Görsel. 8: Varka ve Gülşah, Topkapı Sarayı Müzesi, Hazine.841,43b

“Minyatürde Şam kralı ile evlenmek zorunda kalan Gülşah üzüntülü bir şekilde düşünüyor. Minyatürdeki kuşlar ve ördek Varka ve Gülşah’ın ayrılığından doğan hüzne işaret etmektedir.” (Çoruhlu, 1995, s.58-59)

Görsel. 9: Varka ve Gülşah (https://tr.wikipedia.org/wiki/Varka_ile_Gulshah.. Erişim

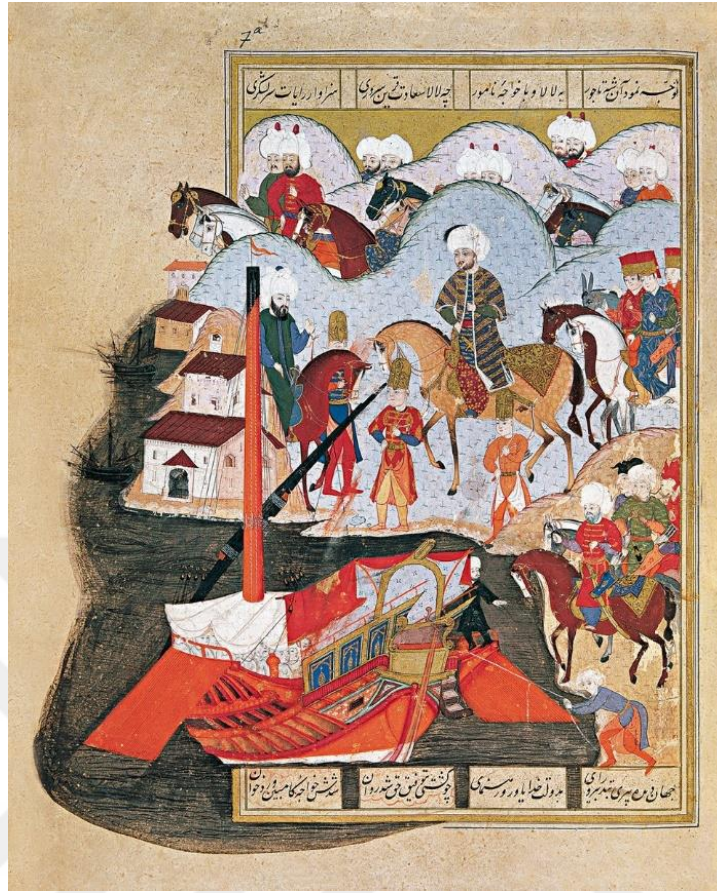
Tarihi:29.10.2022)

"Varka (bazı belgelerde Varaka) ile Gülşah", hem Türk hem Fars edebiyatında yer alan bir aşk hikâyesidir. Topkapı Sarayı Kütüphanesinde Farsça olarak yazılmış ve 71 minyatürden oluşan bir el yazması mevcuttur ve eserde yer alan minyatürler Anadolu Selçuklu döneminde, 13. yy başlarında Addülmümin El Hoyi (58b sayfasında nakkaşın adı mevcuttur) tarafından Konya'da yapılmıştır. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Varka_ile_Gülşah)

Minyatürlerde doğayı oluşturan elemanlar (stilize ağaç, çok iri nar, çiçek dalları, bazı hayvan figürleri v.b.) konuyu tamamlamak için bir araya getirilmiş, doğa bir nevi fon olarak kullanılmıştır. (Aydoğmuş, 2007, s. 97).

"İslâm sanatında minyatüre "tasvir", minyatür sanatçısına "musavvir" veya "nakkaş" adı verilmiştir. Metni açıklamak amacıyla kitap sayfalarına veya bir albüm içinde toplanmak için tek yaprak halinde suluboya ve altın, gümüş yaldızla yapılan minyatürler, ışık-gölge oyunları ile derinlik duygusu kazandırılmayan küçük boyutlu resimlerdir. Papirüs, parşömen ve fildişi gibi farklı malzemeler üzerine yapılan küçük resimlere de minyatür denilmekte ve bunların ilk örneklerinin eski Mısırlılara ait olduğu görülmektedir." (<https://islamansiklopedisi.org.tr/minyatur>)

"Selçuklu Uygarlığından Osmanlı İmparatorluğu'na; Mehmet Siyah Kalem, Sinan Bey, Matrakçı Nasuh ve Levni gibi birçok değerli nakkaş, kendi çağlarının toplumsal bağlamları içerisinde estetik ve düşünsel kaygılarını yansıtabilecekleri bir resim dili oluşturmaya çalışmışlardır." (Coşkun, 2017, s.207)

Görsel. 10: *Şehnâme-i Murad* adlı eserde Sultan III. Murad'ı Mudanya İskelesi'nde tasvir eden bir resim (İÜ Ktp., FY, nr. 1404, vr. 7^a) (<https://islamansiklopedisi.org.tr/minyatur> erişim tarihi: 28.05.2021)

2.5. Ebru Sanatı

“Ebru sanatının adı Farsça Ab-ru (su yüzü) veya Çağatayca Ebre'den (hare gibi dalgalı ve damarlı dalgalı kumaş, kağıt) gelmektedir. Avrupa'da mermer kâğıdı olarak tanınmış, Araplar ise, varaku'l-mücezza (damarlı kağıt) diye adlandırmışlardır.” (Sözen, 1998, s.142)

Ebru sanatını birçok kaynak kâğıt süsleme sanatı olarak tanımlamıştır. Çeşitli medyumlarla hazırlanmış yoğunlaştırılmış su yüzeyine renkli boyaların damlatılması ve şekil verilmesinin ardından kâğıda aktarılması şeklinde tarif edilmiştir.

“Ebru, sözlükte şöyle tanımlanmaktadır: Kâğıt süslemeciliğinde kitle ve kola gibi yapıştırıcılarla yoğunlaştırılmış su gibi yapıştırıcılarla yoğunlaştırılmış su üzerine, nef t yağ ı ile incelti lmiş yağ lıboya damlat ılarak yapı lın ve özel bir kâğıda geçirilen süs.” (Sönmez, 2007, s.10).

Kâğıt süsleme sanatlarının en önemlilerinden olan ebrunun tam olarak hangi tarihte ortaya çıktığı ilk uygulama şekilleri ile ilgili yeterince bilgi bulunmamaktadır. Ebru sanatına dair ilk örneklerin kitap kapaklarında, kitaplarda, sayfa zeminlerinde olduğu gözlenmiştir.

“Halbuki ebru, kumaş, cam, seramik, tahta, deri gibi birçok yüzeye yapılabilir. İkincisi, ebru yapılan suyu, ayva çekirdeği ve çeşitli medyum gibi malzemelerle de yoğunlaştırılmaktadır.” (Sönmez, 2007, s.13)

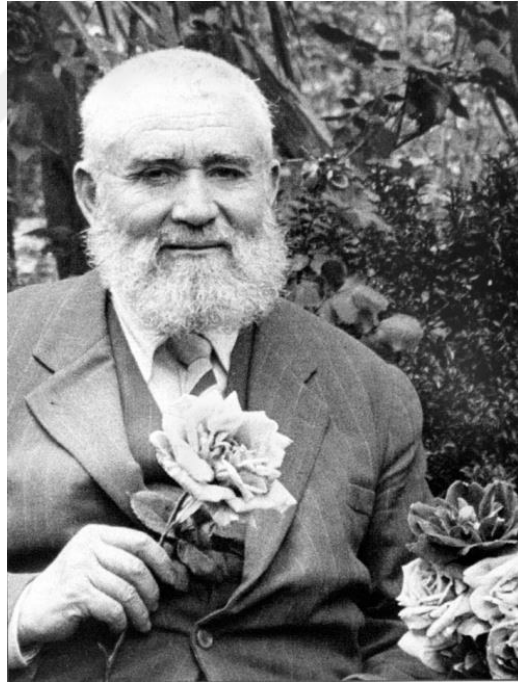

Görsel. 11: 17.yüzyıl kaplan gözü ebrusu (Sönmez, 2007, s.99)

Mehmet Ali Kağıtçı İsveçre' de çıkan Palette dergisine yazdığı bir makale' de Osmanlılar dönemine ait ebru ile ilgili en erken örneğin Topkapı Sarayı' nda bulunan 1447 tarihli bir ebrulu kağıt olduğunu beyan etmiştir. Ama Barutçugil, envanter numarası olmadığından dolayı bu belgeye tespit edemediğini belirtmiştir. Bundan dolayı, Topkapı Sarayı'nda bulunan Arifi' nin 1539 tarihli "Guy- 1 Çevgan" adlı eserindeki ebrular, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi' nde bulunan 1539 tarihli

Heratlı Mir Ali'nin iki kıtasında bulunan ebrular ve Uğur Derman koleksiyonunda yer alan Maliki Deylemi' ye ait bir kıt' anın yazıldığı 1554 tarihli ebrular tarihlenebilen en eski ebrular olarak kabul edilmektedir. Ancak ebru sanatının 8. ve 9. yy da başladığı düşünülmektedir (Naddah, 2017, s.267).

Ebrular çeşit çeşittir ve şekillendirilmelerine göre isim alırlar, battal, gel-git, şal, taraklı, kumlu ve kılçıklı, hafif, bülbül, ak kâse, hatip, yazılı, çiçekli ebrular bunlardan bazılarıdır. Bu ebru çeşitleri arasında, Osmanlı Devrinin bilinen ebru sanatçılarından Ayasofya Cami Hatibi Mehmet Efendi tarafından geliştirilen, "hatip ebrusu" olarak adlandırılan, hafif renkli zemin üzerine koyu renklerle oluşturulan çarkıfelek, yürek, yıldız gibi şekillerin yer aldığı ebrudur. Ebru sanatında lale, sümbül, karanfil, papatya, menekşe ve gül gibi çeşitli çiçekli figürleri ile ilk defa Necmeddin Okyay (Bkz. Görsel 46) tarafından yapılan ebrular, özellikle papatyalı ebru, Necmeddin Ebrusu olarak adlandırılmıştır (Özkeçeci vd., 2014, s. 233) (Bkz. Görsel 47).

Görsel. 12: Mehmet Necmeddin Okyay (1883-1976) (<https://islamansiklopedisi.org.tr/okyay-mehmed-necmeddin>)

Görsel. 13: 20.Yüzyıl "Necmeddin Okyay" Eseri Özel Koleksiyon 1943 Tarihli
(<https://www.alifart.com/necmeddn-okyay-1883-1976-274638/>).

2.6. Çini Sanatı

"Türk- İslam sanatında zirveye ulaşan iç ve dış mimari süsleme unsuru olan çini Osmanlıca 'da Çin' e ait manasına çini adını almıştır. Çini genelde mimari alana giren duvar dekorasyonuna seramik terimi ise kullanım eşyalarına verilen addır" (Özkeçeci vd., 2014, s. 239).

"Çininin tarihi VIII. Yüzyıl Uygur sanatına kadar uzanır. İdikut ve Karahoça'da yapılan kazılarda tapınakların zemin döşemelerinin mavi ve gri sırlı tuğlalarla kaplı olduğu ortaya çıkarılmıştır. XI. Yüzyıl Gazne kazılarında bulunan çeşitli sırlı çini parçalarda da Uygur çinilerine benzer özellikler gözlenir."

İslamiyet'ten önce Türk mimarı yapılarında sırlı tuğlanın ilk uygulaması Uygurlulara dayanır. Türklerin İslamiyeti kabul etmelerinden sonra Karahanlılar, Gazneliler ve Büyük Selçuklular tarafından çini kullanılmıştır, Damgan' daki Mescid-i Cuma'nın minaresindeki friz Büyük Selçuklular döneminden kalan en eski çinili örnektir (Şahin, 1999, s. 113).

Görsel. 14: Kabadabad büyük sarayı duvar çinileri
<http://www.habitat.org.tr/insanyerlesimleri/restorasyon/564-kabadabad-sarayi-cinileri.html>, Erişim tarihi: 20.08.2021)

Anadolu Selçuklu dönemi sivil mimarisinde (köşkler, saraylar gibi) yıldız haçvari, kare, dikdörtgen gibi formlarda çini levhaları tercih edilmiştir. Sivil mimarı yapılarda ayrıca insan figürü, nar, haşhaşa benzeyen natüralist çiçekler (Bu motifler gerek tek tek kıvrık bir dal üzerinde birleşmiş olarak Lotus- Palmet frizi veya Palmet ve bunları iki taraftan çevreleyen çifte Rumîlerle birleşmiş olarak düzenlenmişlerdir), av hayvanları, çift başlı kartal, ejder, sfenks gibi mitolojik motiflerin kullanıldığı bir figüratif süsleme görülür (Özkeçeci vd., 2014, s. 239; Aydoğmuş, 2007, s. 109).

Beylik döneminde çini kullanımı devam etmiş ve daha çok bitkisel motifler öne çıkmıştır (Özkeçeci vd., 2014, s. 239).

Çini sanatı Osmanlı döneminde birçok tekniğin uygulanması ile büyük bir gelişme göstermiş ve Bursa Yeşil Cami ve Külliyesi'nde ki çiniler erken dönem Osmanlı çini sanatının ulaştığı seviyeyi gösterir. Bu dönemde renkli sır tekniği ile yapılan çinilere hatayili kompozisyonlar ve şakayık gibi Uzak Doğu kökenli çiçekler katılmıştır (Özkeçeci vd., 2014, s. 240).

16. yy' da Kanuni Sultan Süleyman zamanında Osmanlı çini sanatı en yüksek düzeyine ulaşmıştır, 1535' te İznik' te üretilen tabak, şişe, bardak gibi çini eşyalarda çiçek üslubu uygulanmaya başlanmış ve sümbül, karanfil, Manisa lalesi gibi çiçekler yeni yeni İznik tabaklarında yerlerini almaya başlamışlardır (Bkz. Görsel 63).

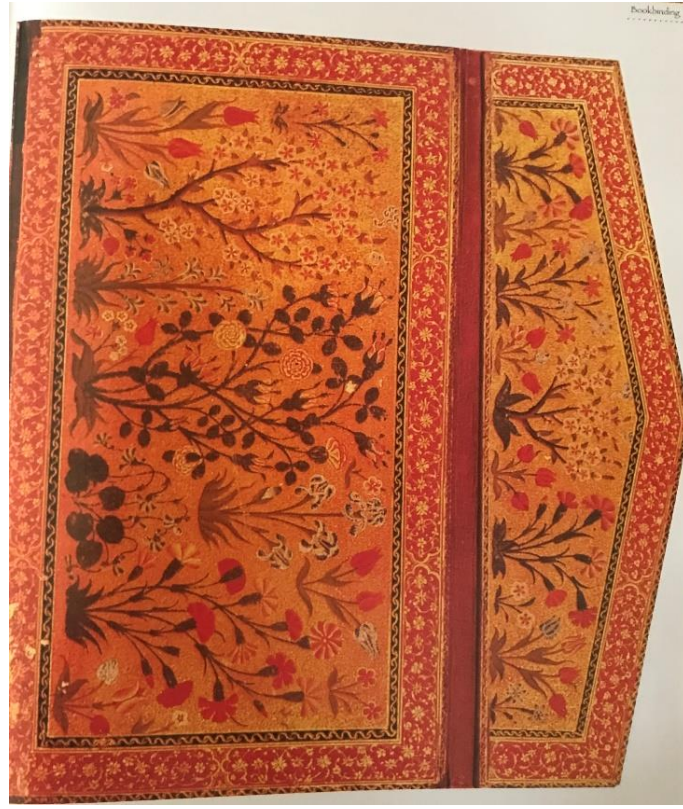
Karamemi' nin tezhiplerinde kullandığı çiçek motifleri birdenbire yayılmıştır (Atasoy, 2002, s. 101).

Bu dönemde seri imalata geçen çini ustaları saray nakkaşlarının gönderdikleri desenlerden yola çıkarak artık kendi desenlerini üretmeye başlamışlardır. Çini ustaları her ne kadar öğrendikleri çiçek üslubundaki desenler ile yavaş yavaş yeni bir kalıplaşmaya gidiyorsa da 16. yy sonlarında bile Osmanlı sanatı içinde natüralist üslup çizgilerini korumaya devam etmiştir. İznik ustaları tabak kenarlarına birçok yorumlama yapmaktan usanmamışlardır. Tabakları Çin seramiklerinden alma bulut motifleri ile süslemişlerdir (Atasoy, 2002, s. 101).

2.7. Cilt Sanatı

“Bir mecmua veya kitabın yapraklarını dağılmadan ve sırası bozulmadan bir arada tutabilmek için yapılan koruyucu kapağa cilt (cild) denilmekte ve Arapça “deri” anlamına gelen bu ismin, genellikle ciltlerin bu işe en uygun malzeme olan deriden yapılması sebebiyle verildiği bilinmektedir.” (Arıtan, 1993, s. 551-557)

“Türk Hükümdarların kitap sevgisi Osmanlı sarayında kitap sanatlarının gelişmesini sağlayacak bir ortamın doğmasına sebep olmuştur. Sarayda hat, tezhip, cilt ve minyatür atölyeleri kurulmuş, devrin yerli, yabancı sanatkarları bu atölyelerde vazife almışlar, Türk sanatının gelişmesinde rol oynamışlardır. Sanat tarihçilerimizin tespit ettikleri önemli bir husus saraydaki yabancı sanatçılarla yerli sanatçıların ayrı ayrı atölyelerde çalışmalarıdır. Bu ayırma, Türk kitap sanatının yabancı sanatların tesiri dışında ve bozulmadan, değişmeden gelişmesini sağlamak içindir” (Cunbur, 1968, s. 134).

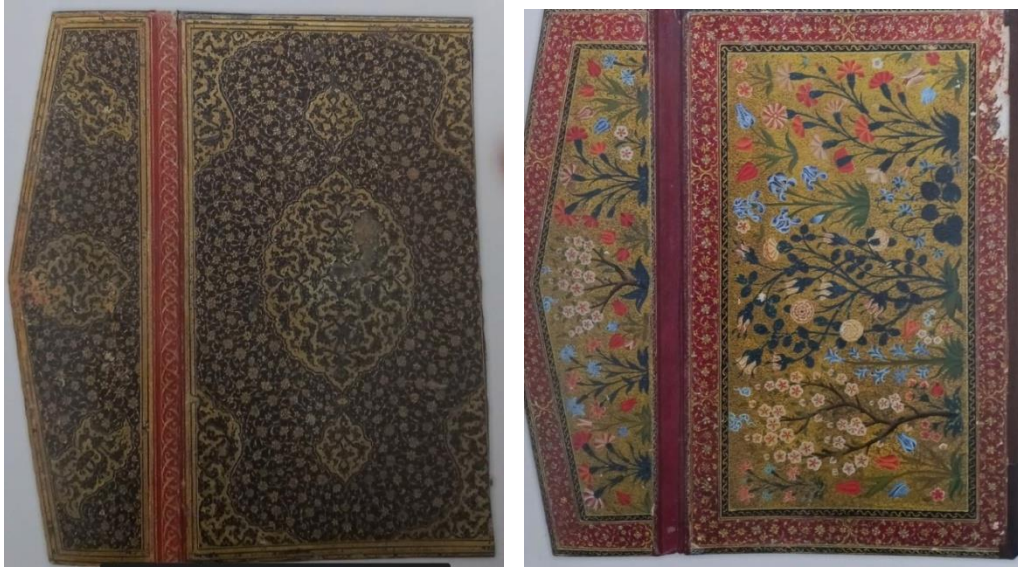

Görsel. 15: Lake cilt örneği (Atasoy, 2012, s.214)

Cilt kelimesi Arapça' da deri demektir, aynı zamanda deriden yapılan kitap kaplarına da cilt denmiştir. Cilt sanatı yazma eserlerin kaplanması ve muhafazasında önemli yeri olan kitap sanatlarımızdandır.

Türklerde ilk cilt örneklerine Uygur Türklerinde rastlanır.12. ve 13. yy.'lar arasında Selçuklulara ait ciltlerde geometrik şemalar, çok köşeli yıldızlar, rumîlerin yanında stilize edilmiş bitkisel motifler yer almıştır. (Özkeçeciler vd., 2014, s. 218-219).

Osmanlı döneminde Türk ciltlerinde sanat değeri yüksek ilk örneği Sultan II. Murat' a sunulan müzik kitabının kabıdır. Cildin üzeri sarmal dallar üzerinde yer alan iri çiçekler ve yapraklarla süslenmiştir (Aydoğmuş, 2007, s. 86).

Dış Kapak

İç Kapak

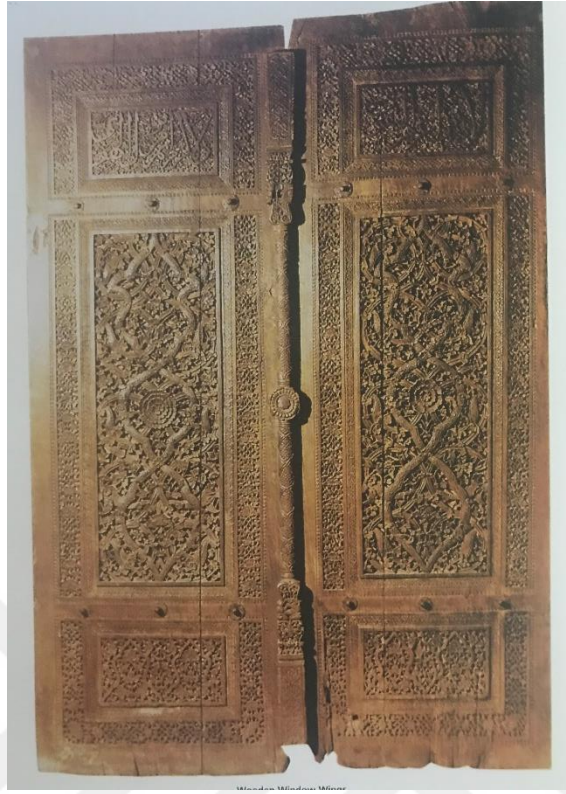
Görsel. 16: 16.Yüzyıl, "Kırk Hadis" Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi EH 2851 (Demiriz, 2019, s. 50-51)

2.8. Ahşap Sanatı

Ahşap materyalin doğası gereği iklim şartlarına ve kullanıma bağlı yıpranmalara dayanıklı olmadığından geçmişe dair çok fazla örnek görememekteyiz. Eski zamanlarda mimarların çıraklarına el becerilerinin artması ve üç boyutlu düşünme kabiliyetlerinin artması için ahşap oymacılık, maket yapımı gibi el sanatlarını bolca yaptırdığı söylenmektedir.

Ağaç işçiliğinin en gösterişli eserlerini dini mimari olan camilerin iç bölümlerinde görmekteyiz.

“Ağaç işçiliğinin en abidevi eserleri mihrap, minber ve cami içi aksamında görülmektedir. XII. yüzyılda çok büyük gelişme gösterip sanat tarihimizde özel bir yer almıştır.” (Güney, 1994)

Görsel. 17: Ahşap kapı kanatları 14. Yüzyıl (Turkish Arts, s.39)

2.9. Kumaş-İşleme Sanatı

“Türk kumaşları dokuma tekniği, malzeme özellikleri, desen zenginlikleriyle kumaşın evrimi içinde önemli yer alır. Erken örneklerin günümüze ulaşabilmesi güç olduğundan, Türk kumaşlarının kökeni konusunda söylenebilecekler sınırlıdır. Doğu Türkistan’da, Çin sınırında Budist mağaralarındaki resimlerde, V. Yüzyıla kadar inen canlı renk ve süslemeleri olan Türk dokuma sanatının ilk örneklerine rastlanır.” (Sözen, 1998, s.192)

“Doğunun ve Batının melez algılarına, anlatımlarına sahip olan Anadolu topraklarında ise bir tarafta şekiller, motifler ve nakışlar diğer tarafta da tonun formla buluşmasının yarattığı göze yaklaşan hacimsel resim yüzeyleri bulunmaktadır. Türk resim sanatındaki bu gelişmeleri daha sağlıklı değerlendirebilmek için öncelikle nakışın varoluş nedeni olan yazıyla ilişkisini kısaca ele almak yerinde olacaktır.” Coşkun, 2017, s.209)

Görsel. 18: 18.-19. Yüzyıl nakışlı masa örtüsü (Turkish Arts, s.174)

Görsel. 19: 16.yüzyıl çatma yastık yüzü (<https://tekstilbilgi.net/wp-content/uploads/2017/11/16-yy-catma-yastik-yuzu.jpg>, erişim tarihi: 20.05.2021)

3. BÖLÜM: GELENEKSEL TÜRK SANATLARI VE GÖRSEL SANATLAR EĞİTİMİ

Sanat eğitimi ile insanın üretebilme özelliğini ortaya çıkaran, özünde var olan ürün ortaya koyma becerisini desteklemesi amaçlanır. Herhangi bir ürün ortaya koymanın ve estetik kaygıya düşmenin Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde kendini gerçekleştirme yolunda en önemli adımlardan biri olduğu vurgulanmaktadır. Sanatla meşgul olan kişinin tüketici pozisyonundan üretici pozisyona geçtiği zaman, karşılaştığı zor durumlarda işleve takılmamayı çok yönlü düşünme becerisi kazandığı gözlemlenir. Sanat eğitiminin Ayrıca bireyin değerine, potansiyeline ve ifade ediş biçimine katkısı genellikle olumlu yöndedir. Bireyin gelişimini bütünsel olarak değerlendirirsek sanatsal etkinliklerden mental ve fiziksel açıdan pozitif etkilendiği görülmektedir.

Sistem gereği yarış ortamı ve tüketim algısından üretim ve yaratıcılık boyutuna geçiş yaşayan bireyin duygusal zekâ aktarımı kendi iç dünyasını aktarım için sağlıklı bir yol seçimi olarak değerlendirilebiliriz. Günümüzde tek başarı kriteri olarak görülen kodlama ve sayısal verilerin her çocuğun gelişimine karşılık vermediği gelişimin bireye özgü olduğu eğitim bilimciler tarafından vurgulanmaktadır. Bu alanda birçok çalışması bulunan ve “Çoklu zekâ kuramını” ortaya çıkaran Harvard Üniversitesi profesörü Gardner'a göre zekanın sadece iki türü olmadığı (sayısal ve sözel) o güne ait çalışmasına göre bireylerin yedi ayrı türde zekaya sahip olabileceği vurgulanmıştır. Bu zekâ türleri sayısal, sözel, spor, dans, görsel-uzamsal, iletişim ve müzik olarak belirtilmiştir. Ayrıca zekanın “sadece sorulan sorulara verilen kısa cevaplardan ibaret olmadığı bir veya birden fazla kültürel yapıda değeri olan ürüne şekil verme ya da problemleri çözme yeteneği” olarak tanımlamıştır. (Gardner, 1993, s. 7)

“Eğitim, insanın kendisi üzerinde, bilinçli olarak istendik davranış değişiklikleri yapmak üzere etkide bulunma sürecidir. Bu tanımla bireylere ömür boyu verilen eğitim kastedilmektedir. Toplum içinde bireyde değiştirilmesi amaçlanan davranışlar değer yargılarına göre olacağı için, eğitim süreci kültür kalıtımının aktarılması sürecidir.” (Özsoy, 2015, s. 14) Sanat eğitimi çocuğun el-göz koordinasyonunu kolaylaştıran, gözün algıladığı nesneleri, figürleri zihninde yorumlayıp farklı şekillerde dışa vurumunu sağlamakta bir ifade ediş biçimi

öğretmektedir. Çocukların görsel olarak algıladıklarını zihninde yorumlayıp kendince özgün bir ürün ortaya koymasını sanatsal faaliyetler sağlamaktadır. Sanat eğitimi ile birey; duygularını kullanmayı, algılamayı öğrenmekte ve çevresi ile iletişimi kuvvetlenmektedir. Bu iletişim ile eleştiren, yorum yapan, analiz-sentez ve problem çözme gibi ileri seviye beceriler geliştirmektedir. Bu yaratıcılık, analiz-sentez ve problem çözme becerisi ile çocuğun kendini gerçekleştirmesine ve gerçek bir kimlik sahibi olmasına katkı sağlamaktadır.

Görsel. 20: Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi (https://cdn-acikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/19_20_guz/erken_cocukluk_egitimine_giris/3/index.html, Erişim tarihi: 01.06.2021)

Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde üst seviye bir beceri olarak kendini gerçekleştirmeden hemen önceki estetik ihtiyaçlar evresinde sanat olgusunu görmekteyiz.

“Sanat donmuş kalıplar dizisi değil, devinen bir süreçtir. Yeterli çağdaş sanatsal eğitimi almamış bireylerden oluşan bir toplumda eskimiş değer ölçüleri, ön yargılar olarak ortaya çıkacaktır. Yeni sanat biçimlerinin sevilmemesinde, anlaşılmanış olmalarının payı büyüktür. Çağdaş sanatın bilincine varılması, çağdaş eğitimle mümkündür.” (Kurtuluş, 2000, s.28)

Sanat eğitimi verilirken üç temel beceri ele alınmaktadır. Estetik, sanat tarihi ve uygulamalı çalışmalar. Sanat eğitimi içerisinde estetik eğitimi, sanatın anlamı, sanatın insan hayatındaki yeri incelenir. Beğeni ve estetik kaygıyı çocuklara

kazandırmak sanat eğitimi içinde yer alan estetik eğitimi ile mümkün olmaktadır. Sanat tarihi eğitimi bireye kendi kültür miraslarını geleceğe taşmalarını sağlayacak olan öngörüyle kazandırmaktadır. Kendisinin ve başka kültürlerin sanat geleneğini öğrenen çocuk, sanatı değerlendirme ve yorumlama açısından gelişir ve yeni bakış açıları yaratabilir. Uygulamalı çalışmaların ise çocuğun el -göz koordinasyonuna yardımcı olduğu görülmektedir.

3.1. Ülkemizde Sanat Eğitiminin Tarihsel Gelişimi

“Eğitim: insanın kendisi üzerinde, bilinçli olarak istendik davranış değişiklikleri yapmak üzere etkiye bulunma sürecidir. Bu tanımla bireylere ömür boyu verilen eğitim kastedilmektedir. Toplum içinde bireyde değiştirilmesi amaçların davranışlar değer yargılarına göre olacağı için, eğitim süreci kültür kalıtımının aktarılması sürecidir.” (Özsoy, 2015, s.14)

“Sanat eğitimcisi sanatın evrensel bir dil olduğunu ve esas işinin bu dili öğretmek olduğunu bilir. Bu amaca yönelik olarak mümkün olduğunca çok geniş alanlara uygulanan sanatsal teknikleri, konuları, yöntemleri öğrenmeye ve öğretmeye çalışır. Çünkü hangi alan, hangi teknik, hangi kültür olursa olsun öğretmenin temel amaçlarından biri, bu evrensel kültürü tanıtmaktır.” (Sönmez, 2015, s.77)

Günümüzde okutulan görsel sanatlar dersinin geçmişi çok eskilere dayanmamaktadır. Fakat güzel sanatlar alanının tamamı düşünürse seramik, çini, tezhip, minyatür ve ebru gibi geleneksel sanatların tarihi Türk kültür ve sanatının başlangıç dönemine kadar uzanmaktadır. İslamiyet öncesi Türk sanatı genellikle dini mabetlerde ve saraylarda uygulanmış olup gerek dini liderler gerekse yönetenler tarafından bazen de halkın beğeni ve estetik anlayışına uygun şekilde gelişmiştir. Fakat sanatın aktarımı ve eğitimi usta-çırak ilişkisi ile devam etmiştir.

Türklerin İslamiyet’i kabulünden sonra 9. Yüzyıldan sonra 18. Yüzyıla kadar olan dönemde verildikleri çok sayıda eserler ortaya koydukları görülmüştür. Özellikle Selçuklular döneminden günümüze ulaşan figürlü çiniler ile taş, metal ve ahşap eserlerin üzerinde yer alan kompozisyonlar bize dönemle ilgili aktarmaktadır. Mimari öğelerin yanı sıra tezhip ve minyatür sanatının en parlak çağını yaşadığı 15. Ve 16. Yüzyıllar Osmanlı dönemidir. Bu dönem Türk ve dünya sanat tarihi açısından oldukça önemlidir. Geleneksel sanatların etkisi ve önemi var olmuşken Batı ile

etkileşimler görülmektedir. Bu dönemde batı ile ilişkiler kültürel ve sanatsal alanlarda etkileşimler başlamıştır. Ancak bu etkileşimler eğitim boyutunda olmayıp, sanatçıların ziyaretleri ile sınırlı kalmıştır. 18. Yüzyıla kadar sanat öğretmeni yetiştirildiğine dair bir bilgiye rastlanmamıştır. 18.yüzyılda Osmanlı imparatorluğunun çöküşünü durdurmak için askeri ve eğitim alanında yapılan yenilikler ile resim dersi önce askeri sonra da sivil okulların programlarına dahil edilmiştir.

Tanzimat dönemine (1839) sanat eğitimi bakımından yaşanan önemli gelişme Batı Avrupa'dakilere benzer öğretmen okullarının açılmasıdır. İlk kez 1848'de kurulan Darülmuallimin-i Rüşdi ile öğretmen yetiştirme misyonu bu yeni okula devredilmiştir. 1862'de açılan ilk öğretmen okulu ve 1870'de açılan kız öğretmen okulu yeni eğitim anlayışı ile öğretmen yetiştiren kurumlar olarak Tanzimat döneminde açılmıştır. Tüm bu öğretmen okullarında batılı anlamda programlar uygulanıyor ve resim dersleri müfredatlarında yer alıyordu.

“Türkiye’de batılı anlamda ilk sanat eğitimi hareketleri, 1908 tarihli Meşrutiyet hareketleri ile başlamıştır. Osmanlı Devleti’nin batılılaşma hareketinin başladığı bu dönemde, özellikle biçim ve renk sanatlarında Avrupa’ya yönelme gereksinimi duyulmuştur. Mühendishane-i Berri Hümayunda (Kara Harp Okulu) okutulmaya başlayan resim dersleri ile minyatür ve eski resim estetiği; ışık-gölgenin, bilimsel plandaki perspektifin çizgi sanatına girmesiyle etkisini yitirmiştir “ (Berk, 1973, s.107).

Birinci meşrutiyet (1876) ve ikinci meşrutiyet (1908) dönemlerinde, sivil ‘iptidai’ ve ‘Rüştiye’ (sivil ilk ve orta okul) mektepleri programında “Hüsn-ü Hat” (güzel yazı) dersi yer almıştır.

“Sanayi-i Nefise Mektebi, 3 Mart 1883 yılında açılan Osmanlı Devleti’nin ilk güzel sanatlar okulu olup, II. Abdülhamit döneminde kurulmuştur. Mektep Paris’in önemli akademilerinden Paris Güzel Sanatlar Okulu olan “L’Ecole Des Beaux-Arts”, örnek alınarak kurulmuştur¹ . Kurulan mektep günümüzde başarıları ile göz dolduran Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesinin de temellerini oluşturur.” (Aydın, 2014)

“Sanayi-i Nefise Mektebi, 1882’de Osman Hamdi Bey’in, II. Abdülhamit tarafından Sanayi-i Nefise Mektebi Müdürlüğü’ne tayin edilmesiyle resmen kuruldu. Okulun kuruluşundaki resmi adı, kuruluş fermanındaki şekliyle Mekteb-i Sanayi-i

Nefise-i Şahane 'dir. Okulun adı, resmi yazışmalarda ve dönemin arşiv belgelerinde ise Sanayi-i Nefise Mekteb-i Âlisi olarak geçer.”

(https://tr.wikipedia.org/wiki/San%C3%A2yi-i_Nef%C3%AEse_Mektebi, Erişim tarihi: 17.07.2022)

Görsel. 21: Osman Hamdi Bey

(<https://islamansiklopedisi.org.tr/osman-hamdi-bey>, Erişim Tarihi: 15.07.2022)

Bu dönem için en önemli gelişme olarak Sanayi-i Nefise Mektebinin (Güzel Sanatlar Akademisi) 1883’de kurulmasını gösterebiliriz. Sanayi-i Nefise Mektebinin açılması ve Akademiden mezun olan sanatçıların resim-iş öğretmenliği yapmaları ile Türk sanatı eğitimi yeni ve farklı bir boyut kazanmıştır.

Görsel. 22: Sanayi-i Nefise Mektebi, Sanayi-i Nefise Mektebi (şimdiki İstanbul

Arkeoloji Müzesi'nin ana giriş kapısının karşısındaki ilk binası, günümüzde Eski Şark

Eserleri Müzesi) (https://tr.wikipedia.org/wiki/San%C3%A2yi-i_Nef%C3%AEse_Mektebi, Erişim tarihi: 17.07.2022)

1909-1910 eğitim -öğretim yılında uygulanmak üzere ihtisas komisyonu tarafından hazırlanan ve meclis-i maarif (Milli Eğitim Kurulu/Talim Terbiye Kurulu tarafından kabul edilen idadilerin (liselerin) müfredat programlarında sanat eğitimi (resim eğitimi) dersleriyle ilgili olarak şu bilgiler yer almaktadır: Lise ve ortaokullarda resim dersinin ciddiyle öğretilmesi için ilk olarak resim öğretmenlerinin bilgilili ve Sanayi-i Nefise Mektebinden (Güzel Sanatlar Akademisi) mezun ve resim tekniğini bilen, resim sanatının genel kurallarından olan ‘perspektif tekniğı, gölge ve leke’ hakkında üst düzey bilgiye sahip olması gerekmektedir.

Cumhuriyet döneminde güzel sanatlar akademisi bünyesinde 1927 yılında ilk kez ‘resim öğretmenliğı kursu’ düzenlenmiştir. Resim öğretmeni yetiştirmek üzere ayrıca bir bölümün kurulması, 1925-1926 yıllarında yeni Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin daveti ile Türkiye’ye gelen ünlü eğitim bilimci John Dewey ve yerli eğitimcilerin çabalarıyla karar alınıp, 1926 yılında Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü bünyesinde 1932 yılında resim bölümü kurulmuştur (Özsoy, 2019, s.85).

Görsel. 23: Gazi Eğitim Enstitüsü Binası

([https://en.wikipedia.org/wiki/Gazi_E%C4%9Fitim_Enstit%C3%BCs%C3%BC#/media/File:Gazi_Institute_of_Education,_1930s_\(16879009857\).jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Gazi_E%C4%9Fitim_Enstit%C3%BCs%C3%BC#/media/File:Gazi_Institute_of_Education,_1930s_(16879009857).jpg) , Erişim tarihi: 18.07.2022 saat: 09.00)

“Ülkede Cumhuriyet’in hemen başında büyük bir eğitim seferberliğine girişilmiş, dönemin ihtiyaçları gereğı ilköğretime büyük bir önem verilmiştir.

Ülke genelinde, 20 kadar ilköğretmen okulu mevcuttu. Yenilerinin yapılması için özel bir yasa çıkarılarak il özel idarelerinin gelirlerinin %10'u ile yurdu 10 ayrı bölgesinde modern birer öğretmen okulu açılması ve o bölgenin gereksinimi olan öğretmenlerin buralara yerleştirilmesi kararlaştırılmıştı. O tarihte ortaokullara öğretmen yetiştirecek okul olmadığı için Ankara'da bir Orta Öğretmen Okulu açılması istendi. Bu, Cumhuriyet döneminin ilk büyük eğitim girişimi olacaktı. Fakat yine o tarihte Ankara' da buna uygun bir bina yoktu. Yenisinin açılması için de zaman yoktu. Bunun üzerine, böyle bir okulun, yenisi yapıncaya kadar, Konya' da açılması düşünüldü” (Binbaşoğlu, 1995, s. 202).

Cumhuriyet dönemi ilk yıllarında ülkenin kalkınmasında eğitimin önemli bir unsur olduğu ve sanat eğitiminin önemi ve gerekliliği vurgulanmaktadır. Sadece sanat alanında değil her alanda yaratıcı insan ihtiyacı gerekliliği dönemin bir atılım dönemi olduğu vurgulanmaktadır. Ülkeye farklı alanlarda uzmanlar davet edilmiş görüşleri alınmıştır. Bu dönemde John Dewey'de ülkeye davet edilen bilim insanlarından biridir. Kendisinin yararcı (pragmatik) felsefeye dayalı görüşleri ülkenin eğitim politikalarına uygundur. John Dewey'e göre “sanat özünde eğitsel bir alandır. Sanat salt özgür anlatım ya da sanatçının bireysel amacını gerçekleştiren bir etkinlik alanı değil, toplumsal bağlamda ürün ve süreç olarak yaşamsal önemi olan bir deneyimdir” (Kırıışoğlu, 2015,s.22)

“Sanat eğitimi insanı tüm yönleriyle eğitir. Doğru görebilen, varlığı doğru algılayabilen, analitik düşünebilen, sorgulayabilen, gelenekselden faydalanarak, gelişmeye dönük davranışlar ve yeni biçimler üretebilen, toplumların gelişmesine önemli katkılar sağlayan bireylerin yetişmesi sanat eğitimi ile mümkündür.” (Eliri, 2021, s.14-15)

“Cumhuriyet'in ilanından sonra, her alanda gerçekleştirilen devrimler batıyı örnek alan bir tutumu sergiler. Cumhuriyet döneminde sanat eğitimi alanında kurulmuş Sanayii-Nefise Mektebi, “Devlet Güzel Sanatlar Akademisi” adını almıştır. 1926'da Namık İsmail, bu kurumun müdürlüğüne atanmıştır. Cumhuriyetin toplumsal amacı, akılcı, yaratıcı, yapıcı bir nesil yetiştirmektir. Bu amaca ulaşabilmek için; Cumhuriyetin ilk yıllarında eğitimciler, okullarda çok sesli müzik, resim, batı edebiyatına önem vermişlerdir.” (Altınkurt, 2015, s.5)

“ABD’li Eğitim Felsefeci John Dewey, 1924 yılında Türkiye’de bir süre kalarak eğitim sistemi hakkında rapor hazırlamıştır. Bu raporda John Dewey, Türk gençlerinde sanatsal yeteneklerinin güçlü olduğunu, bunların iyi eğitilmeleri halinde güzel sanatlar kültürüne yapacakları katkının, ülkenin uygarlık düzeyinin belirlenmesinde yaratacağı etkiyi vurgulamaktadır “(Özsoy, 1998, s.59)

“Köy Enstitüleri H. Ali Yücel’in Milli Eğitim Bakanı ve İ. Hakkı Tonguç’un İlköğretim Genel Müdürü olduğu dönemde, 17 Nisan 1940 tarihinde ve 3803 sayılı kanunla kuruldu. Amaç köyün ve köylünün kalkınmasını sağlayacak öğretmenler yetiştirmektir. Bu okulların en belirgin özelliği, ülkemiz koşullarına uygun ve çağdaşlaşma yolunda topluma yol gösterici olmasıdır” (Tunç, 2009,s.31)

“17 Nisan 1940’ta Köy Enstitüleri yasası çıkarılarak Köy Enstitüleri kurulmaya başlanır. 1942-43 öğretim yılında, bu okullara öğretmen, yönetici, gezici başöğretmen, ilköğretim müfettişi ve kesim müfettişi yetiştirmek için, Hasanoğlu Köy Enstitüsü bünyesinde Yüksek Köy Enstitüsü kurulur. Sayıları zamanla 21’i bulan Köy Enstitüleri, 1944’ten sonra yılda ortalama 2000 öğretmen yetiştirmiştir. Ne var ki, 1946’da bu öğretim kurumları -tartışma konusu olmaları nedeniyle kapatılmıştır” (<http://www.meb.gov.tr/meb/hasanali/hayati/halibiyografi.htm>, Erişim tarihi: 10.07.2022).

“Ülke koşullarına dayalı bir sistemin ürünü olan Köy Enstitülerinde, sanata ve Kültüre ayrı önem verildiği bir gerçektir. Bu bağlamda eğitim programlarında sanatın da çok önemli yeri vardır.” (Tunç, 2009, s.33)

“Türk kültür ve sanatında kimlik arayışları içinde yerel değerlerin çağın gerekleri de düşünülerek yorumlanması D Grubu sanatçılarının da kaygıları arasında olmuştur. Bedri Rahmi Eyüboğlu, Turgut Zaim, Nurullah Berk ve Cemal Tollu gibi sanatçılar, resimlerine ulusal kaynaktan beslenen özgün yöresel eğilimleri temel almışlar ve çalışmalarını daha çok bu yönde sürdürmüşlerdir.

Ayrıca yerel motif ve temalara ilgi gösteren bu sanatçıların, kübist denebilecek eğilimlerle, Anadolu köylülerinin geometrik nakış soyutlaması arasında belli bir bağ kurmaya çalıştıkları gözlenmektedir” (Tansuğ, 1993, s.181).

Tablo. 1: Geleneksel Türk sanatları dokuma sanatına punç çalışmasına ait kazanım-süreç şeması

Etkinliğin	Örnek etkinlik: Dokuma Sanatı
	Etkinliğin süresi: 3 ders saati
	Etkinliğin seviyesi: ilköğretim ikinci kademe 5. Sınıf
	Ağırlık zekâ türü: görsel uzamsal zekâ türü
	Materyalleri: Kumaş, kasnak, iğne, renkli ipler, örnek desen

Kazanımlar

- Sanat ve kültür ilişkisini fark eder.
- Kültürel mirasın ve estetik kaygının önemini kavrar.

Süreç: öğrencilere dokuma sanatı ve tarihi ile ilgili kısa bilgi verilir. Malzemeler ve kullanım amaçları gösterilerek tanıtılır. Örnek uygulama tüm aşamaları ile uygulanıp öğrencilere gösterilir. Ardından öğrencilere gösterip-yaptırma tekniği ile uygulama gerçekleştirilir. Çalışmanın özgün oluşu ile ilgili öğrencinin fikir ve düşünceleri alınır.

Görsel. 25: 5.sınıf dokuma sanatı punç çalışması örneği (Töre, 2022)

AY	TARİH	HAFTA +1 SAAT	KAZANIM	ETKİNLİK ve AÇIKLAMALAR	*ÖĞRETİM PROGRAMI PERSPEKTİFİ 1-DEĞERLERİMİZ 2-YETKİNLİK *ALANA ÖZGÜ BECERİLER	DİSİPLİNERARA SI YAKLAŞIM YÖNTEM ve TEKNİKLER	ÖĞRENCİ ÇEVRESİ + DİĞER
ARALIK 2020	07.12.2020 11.12.2020	2. HAFTA	G.6.2.3. Toplumda geleneksel sanatların rolünü açıklar. Geleneksel sanatlar konusunda farkındalık oluşturulur. Geleneksel sanatlara sahip çıkmanın bir sorumluluk olduğu üzerinde durulur. Bu anlayışın yerel ve özgün olan kültürü korumaya dönük bir çaba olarak görülmesi sağlanır. Evrensel anlamda sanat ve tasarım dünyasına bir zenginlik kattığı anlatılır. (K.M)	RENGARENK KUŞUM VAR! (5 HAFTA) Malzemeler: Mukavva,makas, resim kağıdı, yapıştırıcı, guaj boya,fırça,tahta kalem vb. Öğrenciler mukavvaya çizdikleri kuş resmini keserler ve resim kağıdını üzerine yapıştırırlar.	1-Değerlerimiz: -Sabır -Sevgi -Sorumluluk -Başarı		Dünya İnsan Hakları Günü (10 Aralık) Tutum, Yatırım ve Türk Malları (Yerli Mali) Haftası (12 – 18 Aralık)
	14.12.2020 18.12.2020	3. HAFTA	G.6.1.8. Görsel sanat çalışmasında farklı geleneksel Türk sanatları alanlarını bir arada kullanır. Görsel sanat çalışması oluşturulurken ebru ile kaligrafi, ebru ile katı, takı ile örme vb. farklı geleneksel Türk sanatları alanları bir arada kullanılabilir. (G.İ.B)	Üzerine geleneksel sanatları ait motifler çizilir. Kuş şablonunun bir bölümünde ise ülkelere ait bayraklardan tercihen birisi kullanılır.	2-Yetkinlik: -İnsiyatif alma ve girişimcilik -Kültürel farkındalık ve ifade -Matematiksel yetkinlik ve bilim teknolojide temel yetkinlikler		Tutum, Yatırım ve Türk Malları (Yerli Mali) Haftası (12 – 18 Aralık)
	21.12.2020 25.12.2020	4. HAFTA	G.6.1.9. Görsel sanat çalışmalarını oluştururken sanat elemanları ve tasarım ilkelerini kullanır. Renk: Renk ilişkileri Çizgi: Farklı çizgi türleri Doku: Yüzeysel doku, görsel doku Değer: Derecelendirme Oran-Orantı: Gerçekçi, deforme edilmiş. (G.İ.B)			Sosyal Bilgiler dersi "Kültür ve Miras" öğrenme alanı kazanımları	-Kültürel sürdürülebilirlik -Geri kazanım

Görsel. 26: Antalya Korkuteli Zeynep- Mustafa Kemer Ortaokulu 6. Sınıf görsel sanatlar dersi yıllık planı

Tablo. 2: Geleneksel Türk sanatları ebru sanatına ait kazanım-süreç şeması

Etkinliğin	Örnek etkinlik: Ebru sanatı
	Etkinliğin süresi: 1 ders saati
	Etkinliğin seviyesi: ilköğretim ikinci kademe 6. Sınıf
	Ağırlık zekâ türü: görsel uzamsal zekâ türü
	Materyalleri: ebru kâğıdı, Kitreli su, toprak boya, öd sıvısı, biz, tekne, tarak vs.

Kazanımlar

- Sanat ve kültür ilişkisini fark eder.
- Kültürel mirasın ve estetik kaygının önemini kavrar.

Süreç: öğrencilere ebru sanatı ile ilgili bilgi verilir. Malzemeler ve kullanım amaçları gösterilerek tanıtılır. Örnek uygulama tüm aşamaları ile uygulanıp öğrencilere gösterilir. Ardından öğrencilere gösterip-yaptırma tekniği ile uygulama gerçekleştirilir. Çalışmanın özgün ve tekrar edilemez oluşu ile ilgili öğrencinin fikir ve düşünceleri alınır.

Görsel. 27: 6.sınıf Ebru sanatı çalışması (Töre, 2021)

19.10.2020 23.10.2020	3. HAFTA	G.7.1.2. Görsel sanat çalışmasında sanat tekniklerini birlikte kullanır. (G.İ.B)	Türklerde cam ilk olarak Memlûk ve <u>Eyyubî</u> dönemlerinde karşımıza çıkmaktadır. Ancak Türklerin cam ile tanışması Selçuklular döneminde gerçekleşmiştir diyebiliriz. İstanbul fethinden sonrada Osmanlıda yaygınlık gösterdi. Osmanlı Döneminde de mimaride cam süsleme sanatı sık kullanılmıştır. Topkapı Sarayı, Şehzade Türbesi, Süleymaniye Camii, Yeni Cami vitrayları örnek olarak <u>gösterilebilir.</u> Öğrenciler kendilerine bir vitray deseni bulur ve siyah fon kartona çizdikleri desenlerin boş kısımlarını makasla keserler. Kesilen bölümlerin arkasına renkli jelatinler yapıştırılır.	2-Yetkinlik: -Anadilde iletişim -İnsiyatif alma ve girişimcilik -Kültürel farkındalık ve ifade -Öğrenmeyi öğrenme	Matematik dersi.7.2.1.3. Sayı örüntülerinin kuralını harfle ifade eder, kuralı harfle ifade edilen örüntünün istenilen terimini bulur. <u>kazanımı</u>	
26.10.2020 30.10.2020	4. HAFTA	G.7.1.2. Görsel sanat çalışmasında sanat tekniklerini birlikte kullanır. (G.İ.B)	 Malzemeler:35*50 siyah fon karton, renkli jelatinler, cetvel, makas, koli bandı.	Alana özgü beceriler -El,göz,beyin kordinasyonu sağlama -Estetik duyarlılık -Malzeme kullanma -Görsel okuryazarlık -Gözlem yapma	Sosyal Bilgiler:7.2.5. Osmanlı kültür, sanat ve estetik anlayışına örnekler verir. <u>kazanımı</u> -Soru cevap -Tartışma -Gösterip yaptırma -Problem çözme -Bilgisayar destekli öğretim	Kızılay Haftası: (29. Ekim-4 Kasım) 29 EKİM CUMHURİYET BAYRAMI (Perşembe) Dünya Tasarruf Günü (31 Ekim)

Görsel. 28: Antalya Korkuteli Zeynep- Mustafa Kemer Ortaokulu 7. Sınıf görsel sanatlar dersi yıllık planı

Tablo. 3: Geleneksel Türk sanatları vitray sanatına ait kazanım-süreç şeması

Etkinliğin	Örnek etkinlik: vitray sanatı
	Etkinliğin süresi: 3 ders saati
	Etkinliğin seviyesi: ilköğretim ikinci kademe 7. Sınıf
	Ağırlık zekâ türü: görsel uzamsal zekâ türü
	Materyalleri: A4 ebatlarında kesilmiş cam levha, örnek resim, cam boyası, fırça

Kazanımlar

- Sanat ve kültür ilişkisini fark eder.
- Kültürel mirasın ve estetik kaygının önemini kavrar.

Süreç: Öğrencilere vitray (cam boyama) sanatı ile ilgili bilgi verilir. Örnek resim camın arka yüzeyinden bant ile monte edilir. Örnek resim kılavuz alınarak desen cama çizilir ve uygun renklerle boyama gerçekleştirilir. Ortaya çıkan ürün üzerine konuşulur öğrencinin duygu ve düşünceleri alınarak tarihi çok eskilere dayanan bu sanatı günümüzde nerelerde kullanılabileceği tartışılır.

Görsel. 29: 7.sınıf Vitray sanatı çalışması (Töre, 2021)

Tablo. 4: Geleneksel Türk sanatları maden sanatına ait kazanım-süreç şeması

Etkinliğin	Örnek etkinlik: Maden sanatı
	Etkinliğin süresi: 2 ders saati
	Etkinliğin seviyesi: ilköğretim ikinci kademe 7. Sınıf
	Ağırlık zekâ türü: görsel uzamsal zekâ türü
	Materyalleri: A4 ebatlarında kesilmiş alüminyum folyo, örnek resim, kurşun kalem, tutkal, çini mürekkebi .

Kazanımlar

- Sanat ve kültür ilişkisini fark eder.
- Kültürel mirasın ve estetik kaygının önemini kavrar.

Süreç: Öğrencilere maden sanatı ile ilgili bilgi verilir. Örnek resim alüminyum folyonun ön yüzeyinden bant ile monte edilir. Örnek resim kılavuz alınarak desen folyo üzerine çizilir ve kurşun kalemin sivri ucu ile desenin dışından noktalama tekniği ile etrafı belirginleştirilip, arka yüzeyi çevrilir bu defa ters yönden kalemin arkası ile kabartma işlemi gerçekleştirilir. Ortaya çıkan ürün üzerine konuşulur öğrencinin duygu ve düşünceleri alınarak tarihi çok eskilere dayanan bu sanatı günümüzde nerelerde kullanılabileceği tartışılır.

Görsel. 30: 6. Sınıf alüminyum kabartma örneği (Töre, 2022)

Tablo. 5: Geleneksel Türk sanatları dokuma sanatına ait kazanım-süreç şeması

Etkinliğin	Örnek etkinlik: makrame
	Etkinliğin süresi: 2 ders saati
	Etkinliğin seviyesi: ilköğretim ikinci kademe 7. Sınıf
	Ağırlık zekâ türü: görsel uzamsal zekâ türü
	Materyalleri: makrame yapımına uygun pamuklu ip, 5 cm çapında çember, plastik iğne.

Kazanımlar

- Sanat ve kültür ilişkisini fark eder.
- Kültürel mirasın ve estetik kaygının önemini kavrar.

Süreç: Öğrencilere makrame yapımı ile ilgili bilgi verilir. Örnekte yapılacak olan düğüm teknikleri ayrıca gösterilir. Öğrencilerin her bir aşamayı göreceği şekilde ürün baştan sonra adım adım yapılır sonucu gören öğrencilerle gösterip-yaptırma öğretim yöntem tekniği ile birlikte örme işlemi gerçekleştirilir. Ortaya çıkan ürün üzerine öğrencilerle sohbet edilir, nerelerde kullanılabileceği hakkında soru cevap yöntemi ile konuşulur.

Görsel. 31: 6. Sınıf Makrame çalışması (Töre, 2021)

Görsel. 32: 6. Sınıf Makrame çalışması (Töre, 2021)

3.2.2. Üstün Yetenekli Çocuklarda Zenginleştirilmiş Eğitim Programında Görsel Sanatlar Dersinde Geleneksel Türk Sanatları

“Zekâ öğrenilmiş, edinilmiş bilgileri değişik durumlarda kullanabilme, bu bilgilere değişik durumlara uyum sağlayabilme yetisidir. Gardner’e göre zekâ, bir kişinin bir veya birden fazla kültürde değer bulan bir ürün ortaya koyabilme gücü, gerçek hayatta karşılaştığı problemlere etkili ve verimli çözümler üretebilme becerisi, çözüme kavuşturulması gereken yeni veya karmaşık yapıli problemleri keşfetme yeteneği olarak açıklanmaktadır.” (Uzun, 2004, s.128)

Üstün yetenekli çocuk yaşından daha ileri soyut düşünme becerisine sahip, birden fazla zekâ türüne yeteneği olan bilgiyi zihninde işleme hızı ve düşünce becerisini çok yönlü kullanabilen birey olarak değerlendirilebilir. Öğrenciler ilk okul çağında (4. Sınıfa kadar) bilim ve sanat merkezleri sınavlarına sınıf öğretmenin gözlemiyle katılmaktadır. Sınavda başarı elde eden öğrenciler ilk öğretim ikinci kademeye geçiş yaptıktan sonra rehberlik servisi, okul yönetimi ve branş öğretmeni iş birliği ile öğrenciye yetenek alanına uygun zenginleştirilmiş eğitim planı hazırlanır. Görsel sanatlar alanında yetenekli olan öğrenciler eğitim öğretim yılı boyunca haftada 1 ders saati kadar bireysel olarak ders almaktadır. Bireye özel hazırlanan ZEP planında görsel sanatlar dersine ait farklı alanlarda kazanımlar yer almaktadır. Bu kazanımlar içinde geleneksel Türk sanatlarına ait olanları incelemek gerekirse; zep planında yer alan kazanım karşılığında öğrenciye geleneksel Türk sanatlarına ait motifler tanıtılmış, içlerinden öğrenci seviyesine uygun bir tanesi tercih edilerek dokuma sanatına uygun olacak biçimde uygulama gerçekleştirilmiştir.

Tablo. 6: Zenginleştiril  eğitim planı Geleneksel Türk Sanatlarına ait kazanım.

Kültürel miras becerilerini bilir ve kavrar.	Yerel kültüre ait görsel motifler ile yazılı ve sözlü kültür arasında bağ kurar.	Mimari, resim, halı, kilim, takı, �ini, yazma eserleri, tuğra, vb. eserler üzerindeki sembolik anlamlar taşıyan motifler üzerinde durulur. Bu alanla ilgili sanatçı ve zanaatkarların eserleri: Sivas Divriği Ulu Camii ve Şifahanesi, �ifte Minareli Medrese, Dolmabahçe Sarayı vb. yapılarıdaki motifler: Geleneksel Türk Sanatlarında yer alan Lale, Karanfil, Hayat ağacı gibi motifler gösterilebilir. Maniler ağıtlar, türküler, tekerlemeler ve masallar aracılığı ile halı ve kilim motiflerindeki sembollerin anlamlarının açıklanması istenebilir.
--	--	--

Milli eğitim bakanlığı, bilim ve sanat merkezleri yönergesinin 4. Maddesi (j) şıkkında üstün yetenekli  ocuk/  ğrenci: zekâ, yaratıcılık, sanat, liderlik kapasitesi veya özel akademik alanlarda yaşıtlarına göre yüksek düzeyde performans gösterdiği uzmanlar tarafından belirlenen  ocuk/ öğrenciler olarak tanımlanmıştır.

3.2.3. Zeynep-Mustafa Kemer Ortaokulu Görsel Sanatlar Dersi Atölye Uygulama Örnekleri

3.2.3.1. 5.Sınıf Görsel Sanatlar Dersi Uygulamaları

Görsel. 33: 5.sınıf dokuma sanatı uygulama çalışması

Görsel. 34: 5.sınıf işleme sanatı çalışması (Töre, 2021)

Görsel. 35: 5.sınıf işleme sanatı çalışması (Töre, 2021)

Görsel. 36: 5. Sınıf öğrencileri İşleme sanatı örnekleri (Töre, 2019)

Görsel. 37: 5. Sınıf İşleme sanatı çalışması (Töre, 2021)

Görsel. 38: 5. Sınıf öğrencileri Mozaik sanatı örnekleri (Töre, 2022)

Görsel. 39: 5. Sınıf Maske boyama etkinliği (Töre, 2022)

Görsel. 40: 5. Sınıf Maske boyama etkinliği (Töre, 2022)

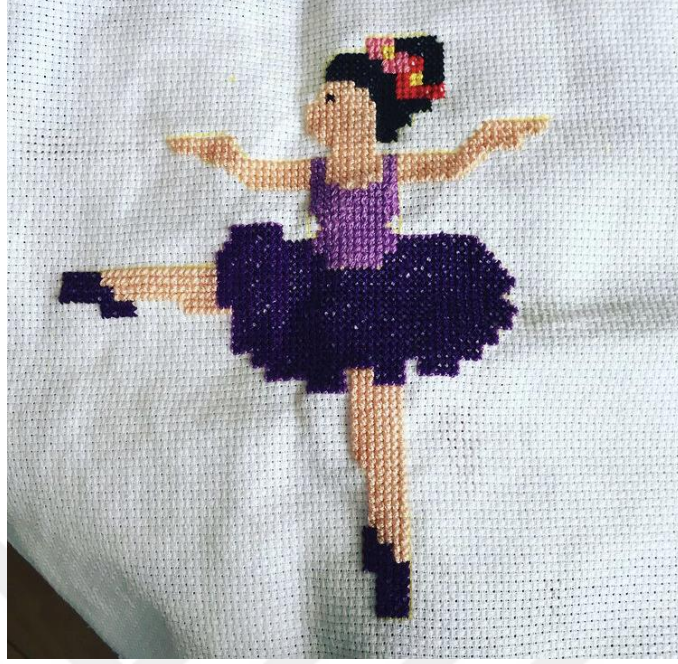
3.2.3.2. 6.Sınıf Görsel Sanatlar Dersi Uygulamaları

Görsel. 41: 6.sınıf işleme sanatı çalışması (Töre, 2021)

Görsel. 42: 6. Sınıf İşleme sanatı örneği (Töre, 2022)

Görsel. 43: 6.sınıf İşleme sanatı örneği (Töre, 2021)

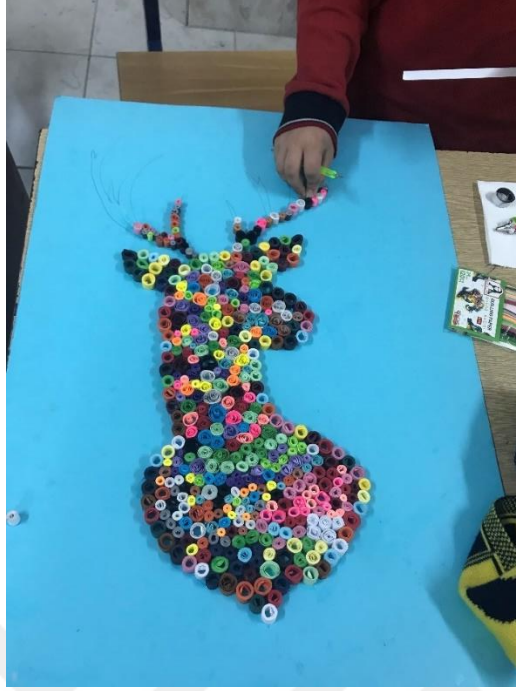
Görsel. 44: 6. Sınıf İşleme sanatı örneği (Töre, 2021)

Görsel. 45: 6.sınıf Quilling çalışması (Töre, 2022)

Görsel. 46: 6.sınıf Quilling sanatı çalışması (Töre, 2019)

Görsel. 47: 6.sınıf Quilling çalışması (Töre, 2022)

Görsel. 48: 6.sınıf Ebru sanatı çalışması (Töre, 2019)

Görsel. 49: 6.sınıf Ebru sanatı çalışması (Töre, 2019)

Görsel. 50: 6.Sınıf Çini Sanatı Çalışması (Töre, 2021)

3.2.3.3. 7.Sınıf Görsel Sanatlar Dersi Uygulamaları

Görsel. 51: 7.Sınıf İşleme sanatı örneği (Töre, 2022)

Görsel. 52: 7.Sınıf İşleme sanatı örneği (Töre, 2022)

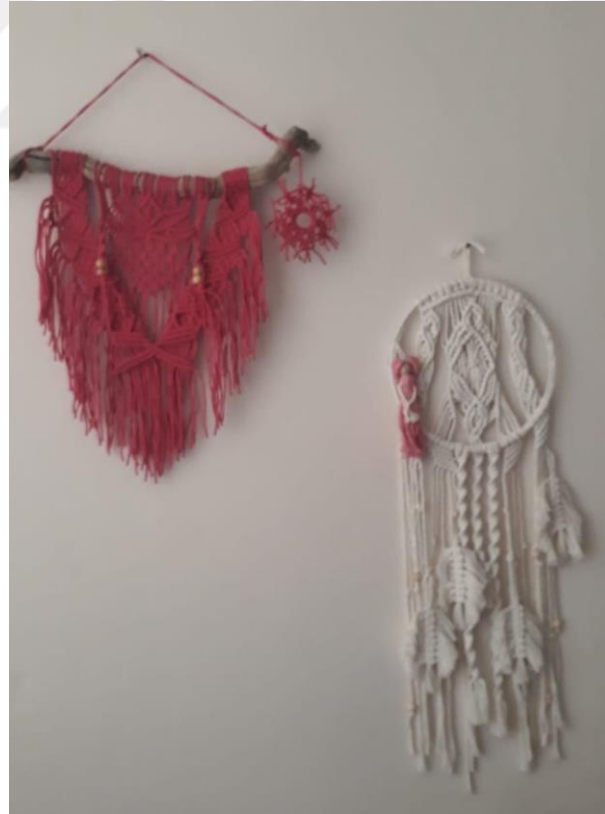
Görsel. 53: 7.Sınıf İşleme sanatı örneği (Töre, 2021)

Görsel. 54: 7. Sınıf Mozaik sanatı çalışması (Töre, 2019)

Görsel. 55: 7.sınıf Vitray sanatı çalışmaları (Töre, 2021)

Görsel. 56: 7. Sınıf Makrame çalışması (Töre, 2022)

3.2.3.4. 8.Sınıf Görsel Sanatlar Dersi Uygulamaları

Görsel. 57: 8.Sınıf Filografi çalışması (Töre, 2022)

Görsel. 58: 8.sınıf Filografi çalışması (Töre, 2022)

Görsel. 59: 8.Sınıf Filografi çalışması (Töre, 2022)

3.2.4. Zeynep Mustafa Kemer Ortaokulu Sanat Projeleri

Görsel. 60: Zeynep Mustafa Kemer Orta Okulu Geleneksel Türk Sanatları Çocuk Çalıştayını Tezhip Çalışması Örneği (Töre, 2019)

Görsel. 61: ‘Doğada sanat’ projesi etkinliği (Töre, 2019)

Görsel. 62: Zeynep Mustafa Kemer Orta Okulu Geleneksel Türk Sanatları Çocuk Çalıştayı Ebru Çalışması (Töre, 2021)

Görsel. 63: Zeynep Mustafa Kemer Orta Okulu Geleneksel Türk Sanatları Çocuk Çalıştayı
Cam Sanatı Çalışması (Töre, 2021)

Görsel. 64: Zeynep Mustafa Kemer Orta Okulu Geleneksel Türk Sanatları Çocuk Çalıştayı
basit konservasyon Çalışması (Töre, 2021)

4. SONUÇ

İnsanoğlu kendini ifade etmek, sevincini ve üzüntüsünü aktarabilmek için ilk çağlardan bu yana sanatın her türlü ifade ediş yolunu kullanmıştır. Doğadan, doğanın sağlamış olduğu tüm imkân ve zorluklardan beslenerek geneli işleve yönelik çeşitli ürünler ortaya koymuştur. Bu ürünleri, işlevinin yanı sıra zamanla estetik kaygıya düşmüş gerek objenin formu açısından gerekse üzerini süsleme ihtiyacı ile öznelletirmiş nesne üzerinden kültürünü ve benliğini yaşatmayı bilmiştir. Geleneksel Türk sanatlarının geçmişi çok eskilere dayanan köklü Türk kültürünün günümüze yansımaları olarak görülebilir. Geleneksel Türk sanatlarının tarihine bakıldığında birçok alanda iz bıraktığı ve ortaya konmuş eserlerle tarihe ışık tuttuğu görülmektedir. Geleneksel Türk sanatlarının bazılarının yazılı kaynak noksanlığından geçmişinin ne kadar eskiye dayandığı bilinmemektedir. Türklerin eğitim tarihine bakıldığında saray nakkaşhanelerinde usta-çırak ilişkisi ile geleneksel sanatlarımız aktarılmış cumhuriyetin ilanından sonra eğitim öğretimin her kademesinde sistemli bir şekilde güzel sanatlar alanında derslerin bulunduğu görülmüştür. Bu süreçte sanayi-i nefise mektebinin kuruluşu ve bu kurumdan mezun kişilerin resim öğretmenliği görevini üstlenmeleri görsel sanatlar eğitimi açısından bir dönüm noktası olarak görülmüştür. İlerleyen yıllarda yurt dışından davet edilen eğitim bilimcilerle yapılan istişareler ile eğitim öğretim sistemi yeniden inşa edilmek üzere gazi orta muallim mektebi ve terbiye enstitüsü kurulması ve bünyesinde resim bölümünün açılması dersi verecek eğitimcilerin donanımını kuvvetlendirmiş ülkenin dört bir yanına giden bu öğretmenler öğrencileri sanatla tanıştırmıştır. Yüzyıllar boyu usta-çırak ilişkisi ile nesilden nesile aktarılan bu sanatlar günümüze kadar ulaşmış çeşitli formlara girmiştir. Günümüzde hali hazırda eğitim öğretim sistemi içerisinde görsel sanatlar dersi kapsamında kısıtlı imkanlar ve kısıtlı zaman içinde tanıtılmaya genç nesillere aktarılmaya çalışılmaktadır. Uygulamalı plastik sanatların hemen her alanında atölye atmosferinin bulunması öğrencilerin uygulama alanında özgürce malzemeyi kullanması kendini ve sanatı keşfetmesi çocukların zihinsel ve fiziksel gelişimini pozitif yönde etkilediği görülmüştür. Çalışmamızda geleneksel Türk el sanatlarının eğitiminin müfredattaki yeri ve derste ele alınma biçimleri incelenmiştir. Görsel sanatlar dersi yıllık planlarında 5-6- ve 7. sınıflar için en fazla 2 ders saati kadar zaman verilmiştir bir ders saatinin 40 dakika olması ve bu sürenin görsel

sanatlar gibi uygulamalı bir ders için oldukça yetersiz olduğu gözlemlenmiştir. Böylesi kapsamlı ve ayrıntıları bulunan bir konu için oldukça az bir zaman dilimi olduğu açıkça ortadadır. İlk öğretim ikinci kademede eğitim alan çocukların yaş grubu dolayısıyla uygulamalı bir etkinliği en az 3-4 ders saati kadar zamanda tamamlayabildikleri gözlemlenmiştir. Görsel sanatlar yıllık planı içerisinde yer alan 5. Sınıflar işleme sanatı konusu uygulamasında (10 yaş) çocukların ince motor kas kullanımında önce zorlandıkları fakat el-göz koordinasyonu sağladıktan sonra kolaylıkla çalışmayı yaptıkları, uygulamanın 4 veya 5 ders saati sürdüğü ortaya çıkan ürünlerin oldukça başarılı olduğu görülmüştür. İşleme sanatı konusu içerisinde öğrencilere renk uyumu, oran-ölçü gibi konular hakkında da bilgi verilmiş görsel sanatların birden fazla konusuna da değinilmiştir. 6. Sınıflar planında yer alan metal işleme sanatı konusu uygulamasında çocukların Selçuklular devrine ait bir eseri örnek alarak çalışmaları istenmiş, bu çalışma yaklaşık 3 ders saati kadar zaman almıştır. Çalışma sırasında öğrencilere bu sanatın geçmişi hakkında bilgi verilmiş hangi alanlarda kullanılabileceği üzerine konuşulmuş fikir alışverişi yapılmıştır. 7. Sınıflar görsel sanatlar dersi yıllık planında yer alan vitray sanatı konusu öğrencilerin belirli bir örneğe bakarak yapmaları istenmiş öğrencilerin başlarda boya kullanımı konusunda zorlandıkları fakat bir süre sonra fırça kullanımına alıştıkları kolaylıkla etkinliği tamamladıkları görülmüştür. Vitray sanatının hangi alanlarda kullanıldığı hakkında konuşulmuş özellikle mimari eserlerde, camilerde yer alan vitray sanatı örnekleri öğrencilere gösterilmiştir. Vitray sanatı çalışması yaklaşık 3 ders saati kadar zamanda tamamlanabilmiştir. Öğrenciler müfredata konu olan sanatları uygulama aşamasında keyif almışlar, geleneksel sanatların tarihi hakkında bilgi desteği ile birlikte zihinsel ve pratik anlamda bilgi bütünlüğü sağlanmıştır. Geleneksel Türk el sanatlarının programdaki yerinin az olması öğretmen yetiştiren programlarda yeteri kadar bu alanda eğitim verilmeyişi dolayısıyla öğretmenin konuda bilgi sahibi olmamasıdır. Görsel sanatlar öğretmeni yetiştiren programlar ağırlıklı olarak batı kökenli plastik sanatları içerik olarak belirlemiştir. Geleneksel sanatlarımız öğretilip tanıtılması konusu ise dersi işleyen öğretmenin şahsi ilgisi ve bilgisine bağlı olduğu gözlemlenmiştir.

4.1. Öneriler

Genellikle ekonomik konuların öncelik aldığı maddi değerlerin ön planda olduğu günümüz dünyasında kültürel yozlaşma ve çocuğun gelişiminde sanatın iyileştirici gücü üzerine pek fazla durulmamaktadır. Fakat genel olarak maddi öğelere değer verilen bir toplum içerisinde ilerleme ve gelişme bütünlüğünden söz edilmesi pek mümkün değildir. Türk Geleneksel sanatlarını çeşitli kalıplardan çıkarıp yaş gruplarına uyarlanarak birden fazla disipline konu ederek eğitimin en alt kademelerinden itibaren Türk eğitim sistemine dahil öğrencilere bu milli değer ve bilincin kazandırılması gerekmektedir. Gelenekseli, geçmişten geleni, nasıl oluştuğunu sorgulayan öğrencilere çağa uygun yöntem ve tekniklerle aktarılması, milli kültür ve değerlerin yaşaması ve gelecek kuşaklara aktarılması eğitim sistemi içinde mümkündür.

Yaptığımız araştırmanın sonucuna göre görsel sanatlar branş öğretmenlerinin bu alanda bilgi ve eğitim eksiği bulunmaktadır. Bu eksiği gidermek hizmet içi eğitimlerle mümkündür. Bu bağlamda çok daha erken yaşlarda (ilk öğretim-lise) ilgili derslerde olabildiğince bu sanat dallarının tanıtılması ve genç nesilde merak uyandırılması gerekmektedir. Genç neslin eğitim öğretim sistemi içerisinde çeşitli etkinliklerle geleneksel sanatların, sanatçıların sıkça buluşturulması, yaşadıkları ortam ve okullarında mutlaka geleneksel Türk sanatlarından bir eser bulunması, sanatı ve sanatçıyı yaşatacak, kültürün devamlılığını sağlayacaktır. Sonuç itibarı ile kültürel asimilasyon yaşamamak için öz benliğimizi koruyacak olan bu değerlere sahip çıkılıp geçmiş ile gelecek arasında köprü oluşturacak, dijital dünyaya fazlası ile maruz kalan öğrenci grubuna yönelik projeler, yarışmalar ve çalıştaylarla farkındalık sağlayacağı öngörülmektedir. Görsel sanatlar dersi müfredatı içerisinde oldukça az bir bölüme sahip geleneksel Türk sanatlarının türlerinin ve ders saatinin arttırılması önerilmiştir.

KAYNAKÇA

- Akalın, T. (2021). Sanat Eğitimi “Çocuğun Sanatsal Gelişiminden Yüksek Öğretimdeki Sanal Sınıflara”. 1. Baskı. Ankara: PEGEM Akademi Yayınevi.
- Altinkurt, L. (2015). Türkiye'de Sanat Eğitiminin Gelişimi.
- Aritan, A. S. (1993). İslam Ansiklopedisi 7. Cilt, Türk Diyanet Vakfı Basımevi.
- Atasoy, N. (2012). Hasbahçe, Osmanlı Kültüründe Bahçe Çiçek. Aygaz A.Ş. Yönetmen Ersu Pekin, Mas Matbacılık A.Ş.
- Aydoğmuş Demirbaş, G. (2007). *Tarihsel Süreç İçinde Bezeme Sanatında Peyzaj Elemanları* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (201241).
- Ayaydın, A. (2015). Çoklu Zekâ Tabanlı Görsel Sanatlar Eğitimi, (2. Baskı). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Ayaydın, A. ve Mercin, L. (2013). Görsel Sanatlar Eğitiminde Uygulamalar, (1. Baskı), Ankara: PEGEM Akademi Yayınevi.
- Aydın, D. U. (Eylül 2014). “Sanayi-i Nefise Mektebi” ve Paris Güzel Sanatlar Okulu “l'Ecole Des Beaux-Arts” üzerine bir değerlendirme. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(6), 74-81.
- Bedir Erişti, S.D. (Mayıs 2021) Görsel Araştırma Yöntemleri Teori, Uygulama ve Örnek. (7. Baskı). Ankara: PEGEM Akademi Yayınevi
- Berk, N. (1973). “50. Yılda Resim Sanatımız ve Gelişimleri”, Kültür ve Sanat. Ekim.
- Binbaşioğlu C. (1995). Türkiye’de Eğitim Bilimleri Tarihi Üzerine Bir Araştırma, İstanbul, MEB Yayınları.
- Coşkun, N. (2017, Mayıs-Haziran). Kültürel Bir Olgu Olarak Nakış ve Türk Resim Sanatındaki Yansımaları. *SDÜ Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi*, 10(19).
- Cunbur, M. (1968). Kanuni Devrinde Kitap Sanatı, Kütüphaneleri ve Süleymaniye Kütüphanesi, s.134.
- Demiriz, Y. (Mart 2019). Osmanlı Kitap Sanatında Doğal Çiçekler (1. Baskı). İstanbul: Hayalperest Yayınevi.
- Gardner, H. (1993). Multiple Intelligences: The Theory in Practice. New York: Published by Basic Books.
- Halmatov, S. (2021). Sanat Terapisi Resim Teknikleri Metaforlar ve Semboller. Ankara: PEGEM Akademi Yayınevi.
- Kara, İ. (Kasım 2017). Türk İslam Sanatlarına Giriş (1.baskı). Konya: Palet Yayınları.

- Keleş, İ. (2009). *Hat Sanatının Geçmişi ve Hattat Adem Sakal'ın Türk Hat Sanatında ve Eğitimindeki Yeri* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (278351).
- Kırıçoğlu, O. T. (2015). *Sanat Kültür Yaratıcılık Görsel Sanatlar ve Kültür Eğitimi* (2. Baskı). Ankara: PEGEM Akademi Yayınevi.
- Kurfeyz, N. ve Sağlam S. (2020). *Tezhip Yolculuğu* (1. Baskı). İstanbul: Mist Yayıncılık Dağıtım Pazarlama Ltd. Şti.
- Kurtuluş. (2000). "Lise Resim dersi Öğretim Programının Çağdaş Sanatsal Eğitim Bağlamında Değerlendirilmesi." *Milli Eğitim Dergisi* Sayı 148. Ankara: T.C.M.E.B. Yayınlar Dairesi Başkanlığı.
- Oyman Büken, N. (2010). *El Dokumacılığının ve El Dokuma Tezgahının Tarihçesi, El Dokuma Tezgâhı Çeşitleri*. Sanat Dergisi.
- Özen, M. E. (1998). *Türk Cilt Sanatı*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Özkeçeci, İ. ve Özkeçeci Ş. B. (2014, Mart). *Türk Sanatında Tezhip* (1. Baskı). İstanbul: Yazgen Yayıncılık.
- Özsoy, V. (1998, Ocak-Şubat-Mart). 75. Yılda Sanat Eğitimi ve Öğretimi, *Milli Eğitim Dergisi*.
- Özsoy, V. (2015). *Görsel Sanatlar Eğitimi Resim-İş Eğitiminin Tarihsel ve Düşünsel Temelleri* (3. Baskı). Ankara: PEGEM Akademi Yayınevi.
- Özsoy, V. (Şubat 2022). *Görsel Sanatlar Öğretim Programları ve Öğretmen Yeterlilikleri*, (1. Baskı). Ankara: PEGEM Akademi Yayınevi.
- Özsoy, V. ve Alakuş, A. O. (2017). *Görsel Sanatlar Dersi Eğitiminde Özel Öğretim Yöntemleri*, (2. Baskı). Ankara: PEGEM Akademi Yayınevi.
- Özsoy, V. ve Mamur, N. (Nisan, 2019) *Görsel Sanatlar Öğrenme ve Öğretim Yaklaşımları*. (1. Baskı) . Ankara: PEGEM Akademi Yayınevi
- Say, N. (2002). Düz El Dokumalarından Kilimin İlk Öğretim Programlarında Kullanılması Gerekliliği. *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Ankara, 22(1).
- Sönmez, V. (2005). Öğretmen Yetiştirmede ve Atamada Yeni Bir Model, Eğitim Fakültelerinde Yeniden Yapılandırmanın Sonuçları ve Öğretmen Yetiştirme Sempozyumu (Bildiri Özetleri Kitabı), Ümit Ofset Matbaacılık.
- Sönmez, G. (2007). *Ebru Sanatı*, İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Sözen, M. (1998). *Geleneksel Türk El Sanatları, Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık*, İstanbul.
- Şeker, M. (1994). *Türk Kültüründe Tire*. Türk Diyanet Vakfı Yayınları. Ankara, 134.

- Tansuğ, S. (1993). Çağdaş Türk Sanatı, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Turkish Arts. (1999). Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı.
- Tunç, A.Z. (2009). Köy Enstitülerinde Sanat Eğitimi ve Dönemin Yöneticilerinin Sanata Yaklaşımları. Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi 26.
- Uzun, M. (2004). Üstün yetenekli çocuklar el kitabı. Çocuk vakfı yayınları: 66.
1. Türkiye Üstün Yetenekli Çocuklar Kongresi Yayın Dizisi: 4, İstanbul.
- Yılmaz, E. & Şimşek, R. (2019). Tezhip ve Tezhipte Kullanılan Motif ve Teknikler. BEÜ SBE Dergisi., 8(2), 621-630.

İnternet Kaynakları

- <http://www.habitat.org.tr/insanyerlesimleri/restorasyon/564-kubadabad-sarayi-cinileri.html>, (Erişim tarihi: 10.09.2021 saat: 15.00)
- https://cdnacikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/19_20_guz/erken_cocukluk_egitimine_giris/3/index.html, (Erişim tarihi: 01.06.2021 saat:07.00)
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/hattat>, (Erişim tarihi: 30.05.2021 saat: 14.30).
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/minyatur>, (Erişim tarihi: 28.05.2021 saat: 14.30)
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/minyatur>, (erişim tarihi: 28.05.2021 saat: 14.30).
- <https://tekstilbilgi.net/wp-content/uploads/2017/11/16-yy-catma-yastik-yuzu.jpg>, (Erişim tarihi, erişim tarihi: 20.05.2021 saat: 15.00)
- (https://tr.wikipedia.org/wiki/Varka_ile_Gülşah). Erişim Tarihi:29.10.2022 saat: 14.00)
- https://tr.wikipedia.org/wiki/Paz%C4%B1r%C4%B1k_hal%C4%B1s%C4%B1, (Erişim tarihi: 25.05.2021 saat: 13.00)
- <https://www.karinsanat.com/blog/icerik/tezhip-sanatinin-tarihsel-gelisimi-ve-kullanim-alanlari>, (Erişim tarihi: 01.06.2021 saat: 18.30).
- <https://www.tahtapod.com/tarih/tuerkiye-selcuklu-devleti-nde-kumasin-farkli-kullanimina-dair>, (Erişim tarihi: 20.05.2021 saat: 08).
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/osman-hamdi-bey>, (Erişim Tarihi: 15.07.2022 saat: 13.00)
- https://tr.wikipedia.org/wiki/San%C3%A2yi-i_Nef%C3%A2se_Mektebi, (Erişim tarihi: 17.07.2022 saat: 21.00)

https://tr.wikipedia.org/wiki/San%C3%A2yi-i_Nef%C3%AEse_Mektebi, (Erişim tarihi: 17.07.2022 saat: 21.00)

[https://en.wikipedia.org/wiki/Gazi_E%C4%9Fitim_Enstit%C3%BCs%C3%BC#/media/File:Gazi_Institute_of_Education,_1930s_\(16879009857\).jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Gazi_E%C4%9Fitim_Enstit%C3%BCs%C3%BC#/media/File:Gazi_Institute_of_Education,_1930s_(16879009857).jpg) , (Erişim tarihi: 18.07.2022 saat: 09.00)

<http://www.meb.gov.tr/meb/hasanali/hayati/halibiyografi.htm> (Erişim tarihi: 10.07.2022 saat: 20.00)

